

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2018, Yıl:6, Sayı:15

Geliş Tarihi: 21.10.2018

Kabul Tarihi:12.11.2018

Sayfa: 270-304

ISSN: 2147-8872

YÛNUS EMRE METİNLERİNDE SAYILAR*

Vasfi Babacan**

Özet

Sayıların insan hayatını kolaylaştırdığı ve çeşitlendirdiği muhakkaktır. Genel kanı olarak 5 ya da 10 parmakta türetildiği tahmin edilen sayılar, tarihin ilk çağlarından beri toplumların hayatında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Her medeniyet kendine özgü işaretlerle kendi sayılarını ve bunlara bağlı sistemleri geliştirip kullanmıştır. Sayılar, zamanla matematiğin dışında diğer bilim dallarına, dine, sanata ve edebiyata da sirayet etmiştir. Tüm dinlerde olduğu gibi İslâm'da özellikle de tasavvufi çevrelerde bazı sayılar, diğerlerine nazaran ön plana çıkmıştır. Kimi zaman sanatçılar, her bir sayıyı bir metafora karşılık gelecek şekilde kullanmışlardır. XIII. yüzyılda yaşamış bir sufi olan Yunus Emre de bu metaforları eserlerinde sıkça kullanan şairlerdendir.

Risâletü'n-Nushiyye ve *Divân* adında iki önemli esere sahip Yunus Emre, Türkçenin ve Türk edebiyatının önemli kilometre taşlarından biri kabul edilmektedir. Onun metinleri, içinde geçen sayılar bakımından oldukça zengindir. Bunlar, sıradan karşılıklardan ziyade özel anlamlar ifade etmektedir. Sayıların çeşitliliği ve taşıdığı değerler, Yunus Emre'nin iyi bir öğrenim gördüğünün ve zamanının bilimlerini öğrendiğinin bir göstergesi sayılmalıdır.

Bu makalede Fatih Nüshası dikkate alınarak Yunus Emre metinlerinde geçen sayılar tespit edilecek, bunların anlamları ve gösterdiği özellikler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Semantik, Sayılar, Yunus Emre, Risaletün Nushiyye, Yunus Emre Divanı.

* Bu Makale, Vasfi Babacan'ın *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı: (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)* adlı yayımlanmış çalışmasından hareketle oluşturulmuştur.

** Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, <https://orcid.org/0000-0001-7469-4453>, vasfibabacan@outlook.com

NUMBERS IN THE WORKS OF YUNUS EMRE

Abstract

It is certain that the numbers facilitate and diversify human life. The numbers that are supposed to be derived from 5 or 10 fingers as a general consensus have had a crucial place in the lives of societies since the early ages of history. Each civilization has developed and used its own numbers and systems connected to it with specific signs. Numbers gradually spread to other branches of science, religion, art and literature outside mathematics. As in all religions, some numbers in Islam, especially in sufi circles, have come to the fore compared to others. Sometimes artists used each of the numbers to correspond to a metaphor. Yunus Emre, a sufi who lived in the 13th century is a poet who frequently uses these metaphors in his works.

Yunus Emre, who has two important pieces on the name of Risaletun Nushiyye and Divan is accepted one of the important milestones of Turkish and Turkish literature. His texts are quite rich in terms of the numbers. They represent far more special meanings than casual encounters. The diversity of the numbers and the tangible values are seen as a sign that Yunus Emre has a good learning and learned the sciences of his time.

In this article which is taken into consideration the Fatih Copy, the numbers mentioned in the texts of Yunus Emre will be determined and their meanings and properties will be examined.

Key Words: Semantic, Numbers, Yunus Emre, Risaletun Nushiyye, Divan by Yunus Emre.

GİRİŞ

Sayıların düzene duyulan ihtiyaçtan ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Ancak bugünkü genelgeçer düşünsel sistemlere göre evrenin geçmiş ile gelecek arasındaki varoluş dilinin sayılar olduğu bir gerçektir. Çünkü teklik ve çokluk kavramlarının ifadesi sayıları oluşturur. Biz insanlar için aynı ve farklı türden nesnelere varoluşu ve çoklukları sayma fikrini de beraberinde getirmiştir.

Çok eski zamanlardan beri çeşitli toplum ve kültürlerde birbirinden farklı sayı sistemleri kullanılmıştır. Örneğin Sümerler çeşitli şekillerdeki kertikleri, İnkalar renkli düğümleri, Çinliler çeşitli çizgileri olan imleri ve abaküsü, Mısır uygarlığı resimleri, Girit ve Hitit krallıkları hiyeroglif sayısal gösterimini, Fenikeliler ve Romalılar ilkel sayı formlarını kullanmışlardır (Schimmel, 2011: 15-16; Corry, 2017:39-48; Küçük, 2009: 374). Mayalardan, Eski Hint'ten, Mısır ve Mezapotamya uygarlıklarından günümüze kadarki süreçte evrim geçirdiklerini gözlemlediğimiz sayılar, uygulanabilirlik özellikleri dolayısıyla bilimsel olsun olmasın hayatın her alanında ölçme ve değerlendirmenin temel unsuru olarak kullanılmış, gelişme ve geliştirmenin temel aracı olmuştur. Çünkü en basit teklik ve çokluk ifadelerinden en karmaşık problemlere kadar her şey doğanın simgesel dili olan sayılarla ilgilidir.

Sayıların metaforlar dünyasına girişi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Masallarda, destanlarda, mitolojide, ilkel inançlarda, çeşitli hikayelerde daha pek çok dilsel üründe sayıların varlığı, onlara yüklenmiş özel anlamlarla kendisini göstermektedir. Din, edebiyat ve felsefede özenle seçilmiş bazı sayıların taşıdıkları derin anlamlar dolayısıyla diğerlerinden daha fazla rağbet görmüş olması, zamanla sayı metafiziğini ve gizemciliğini ortaya çıkarmıştır.

Sayılarla ilgili ilk sistemli ve çarpıcı açıklamalar, MÖ. VI. yüzyılın ilk yarısında Samos'ta doğan ve iyi bir öğrenim gördükten sonra bir söylentiye göre Fenike'yi, Mısır'ı, Babil'i gezerek orada Doğu'nun ilahiyat sahasındaki düşüncelerini, matematiğini ve geometrisini öğrenen Pythagoras (Pisagor) tarafından yapılmıştır. Pythagoras ile onun takipçilerinin dikkatlerini çeken ve üzerinde durdukları şey, maddede maddî olmayandır; âleme egemen olan düzendir; evrende varolan karşıt unsurların birbirleri arasında gösterdikleri uygunluk, âhenktir ve her şeyin temelinde bulunan matematiksel ilişkilerdir. Şu halde sayı, âlemin prensibi ve özüdür; eşya da sayıların duyulur hale gelmiş şekli ibarettir. Her varlık bir sayıyı gösterir ve bilimin son gayesi, bu varlıkların her birinin karşılığı olan sayıyı bulmaktır. Sayıların ve dolayısıyla varlıkların sonsuz dizisi "bir"den çıkar. Eğer sayı, eşyanın özü ise sayının özü de "bir"dir (Weber, 1998: 25). Yahudi, Hristiyan ve İslami kürede sayılara ve sayıların özelliklerine duyulan ilgi Pythagorasçıların hazırladıkları bu temele dayanmaktadır. Pythagoras ile onun takipçilerinin düşünceleri dinsel, edebi ve hatta büyüsel çalışmaları da etkilemiştir. Her şeyin özünü sayılarla açıklayan Pythagorasçılara göre dünyanın evrimi sayıların evrimine paraleldir; "bir"den sayı, sayıdan da bütün gök, bütün evren ortaya çıkmıştır (Schimmel, 2011: 21-22).

Platon (MÖ. V. yüzyıl), Pythagorasçıları eleştirmesine rağmen sayıların âlemin sırlarını çözecek belli anahtarlar içerdiğini kabul etmiştir (Schimmel, 2011: 26). Ammonios Sakkas'ın öğrencisi olan Plotinus (MÖ. III. yüzyıl) ise Tanrısal birlikte sayı diye hiçbir şey olmadığını söyler. Sayı birliği; ikiyi, üçü vb. gerektirdiği halde, Tanrısal birlik sonsuza eşittir ve her şeyi içermektedir. Tanrısal birlik, sayı birliği gibi sonu olmayan kesirler halinde bölünemez. (Weber, 1998: 111) Ona göre Tanrı'nın taşması (südur) ise geri kalan her şeyi oluşturmuştur. Onun bu noktada Pythagorasçı gelenekle paralel düşündüğü anlaşılmaktadır.

İbrani dili ile yazılmış en eski felsefi eserlerden olan "Sepher Yetzirah'ta (Yaratılış Kitabı) evrenin, İbrani alfabesinin 22 harfi ile "sefirot" adı verilen 10 ilahi rakamdan yaratıldığı anlatılmaktadır. Buna göre Tanrı, 22 harf aracılığıyla onlara bir biçim ve suret vererek, onları birbirine karıştırarak ve değişik yollarla kombine ederek yaratılmış ve gelecekte yaratılacak olan her şeyin nefsinin oluşturmuştur. Bu aynı harfler üzerine "kutsal olan", "yüksek ve kutsal ad"ı temellendirmiştir (Abelson, 2012: 72).

İslami gelenekte İhvân-ı Safâ cemiyetinin sayılara çok büyük önem verdiği, tezlerini oluşturmada Pythagorasçılar ile Plotinus'un sayılarla ilgili görüşlerini kullandıkları görülmektedir. X. yüzyılda çeşitli bilimlerle ilgili 52 risale bıraktıkları bilinen İhvân-ı Safâ, matematiğin bir bölümü olarak gördükleri aritmetiği, sayıların özelliklerini inceleyen ve Pythagoras ile Nikomakhos'un belirttiği gibi yaratılmışların iç gerçekliğiyle ilişkili olarak

sayılara karşılık gelen anlamları araştıran bir ilim olarak tanımlarlar. İhvân-ı Safâ'ya göre bütün varlık ve tefekkürün mutlak prensibi “bir” sayıdır. Sayılar ilmi (ilmü'l-aded), bu sebeple felsefenin başında, ortasında ve sonunda yer alır. Dolayısıyla tabiatın üstünde yer alan ve varlıkların prensibi olan bir bilim olarak tevhide anlamaya ileten bir yoldur. İhvân-ı Safâ felsefesinde sayılarda ilahi sırlar çıkartılır ve onlara mistik anlamlar verilir (Çetinkaya, 2008: 47-62).

İslami dünyada sayılara olan ilginin bir nedeni de alfabedeki harflerin sayıları temsil etmesi esasına dayanmasının pratikliği ve çekiciliğidir. Daha önce Hintlilerde, Mısır'da, Yunanistan'ın ilk zamanlarında ve İbranilerde kullanılan bu yöntem, Araplar tarafından da kullanılmıştır. Harflerin Sami dilleri esasınca dizilmesini izleyen Arap alfabesine “ebced” denilmektedir. Harfler ve sayılar arasında yer değiştirebilme olanağı, gizemci Müslümanlar tarafından Kur'an yorumlarında, kehanetlerde özellikle de şiirde ebcedin yerinde kullanımıyla ince işlemlerin yapılmasını sağlamıştır (Schimmel, 2011: 15-29). İhvân-ı Safâ cemiyetinden başka Sehl b. Harun, Hallac-ı Mansur, İbnü'l Arabi gibi İslam bilginleri de harflerle sayısal semboller arasındaki ilişkiyi dikkat çekici bulmuşlar ve bu konuda görüşler ileri sürmüşlerdir (Usluer, 2009: 117).

Sayı sembolizmi, İslam felsefesi olan tasavvufta kendine özel bir yer edinmiştir. Esasen tasavvuf öğretileri oluşturulurken 1,2,3,4,5,7,9,11,40,100... gibi sayılar gerek adap ve erkanın belirlenmesinde gerekse ritüeller ve tekrarlar açısından önem atfedilen sayılar olarak belirlenmiştir. Tasavvuf mensupları, düşünürler ve sanatçılar da eserlerini oluştururken ebced dahil olmak üzere bu sayısal sembollerini kullanmışlar, hatta yer yer sayıların gizemine göndermeler yapmışlardır. Yazdıkları birçok eserde sayıları özel anlamlar taşıyacak şekilde bazen de çok yönlü olarak kullanmayı bilmişlerdir. Örneğin tasavvufun vahdet-i vücûd felsefesini sistemleştiren İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserini, her biri bir peygamberin hikmetine tahsis ederek 27 bölüm halinde düzenlediği bilinmektedir.

Edebî eserlerde yazarların kullandıkları semboller, dışa vurulamayan duygulara ışık tutmuş; insanların iç dünyasındaki parçalanmalar, sembollerle daha açık bir şekilde yansıtılmıştır. Anlatıcının ya da kahramanın sık sık vurgu yaptığı sayısal ifadeler de doğrudan ortaya koyulamayan duygu ve düşünceleri yoğunlaştırılmış olarak okuyucuya sunma imkanı vermiştir. Sembol dilinin zenginliğini eserlerinde kullanan yazarlar, bu kaynaktan karakterleri tanıtmak, tema, zaman ve mekân gibi unsurlara açıklık kazandırmak ve anlatımı etkili kılmak için yararlanmışlardır (Yılmaz, 2011: 45-51).

Sayısal sembollerini eserlerinde çok verimli bir şekilde kullananlardan birisi de tasavvuf geleneğinin güçlü şairlerinden olan Yûnus Emre'dir. XIII. yüzyılın II. yarısı ile XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Yûnus Emre şüphesiz Türk edebiyatının en önemli edebî şahsiyetlerinden ve Türk sufiliğinin başlıca temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yûnus Emre'ye ait şu an için elimizde iki önemli eser bulunmaktadır. Bunlardan biri “*Risâletü'n-Nushiyye*”, diğeri de “*Dîvân*”dır (Babacan, 2017: 103). Adı “*Dîvân-ı Yûnus Emre*” olan Fatih nüshasının içinde *Risâletü'n-Nushiyye* de yer almaktadır. Bu nüsha, Abdülbaki Gölpınarlı ve Faruk Kadri Timurtaş gibi araştırmacılara göre Yûnus'un en eski, en bilinen ve en doğru nüshalarından biri olarak kabul görmektedir. Nüshanın 2r-54v arası çeşitli

semboller vasıtasıyla tasavvufî öğretilerin anlatıldığı *Risâletü'n-Nushiyye* mesnevisi, 56r-210v arasını da vahdet-i vücûd ve lirizmin hakim olduğu Dîvân'daki şiirler oluşturmaktadır (Babacan, 2017: 257-448). Şimdiye kadar Yûnus Emre'nin eserleri çeşitli açılardan incelenmiş ve bu çalışmalardan önemli sonuçlar elde edilmiştir. Çeşitli sempozyumlarda bu eserlerdeki sayılara bir nebze olsun değinilmeye çalışılsa bile (Ayan, 1994: 17-31; Çukurlu, 2010: 165-179) bunların anlamları da dikkate alınmak suretiyle tamamına nüfuz eden kapsamlı ve titiz bir çalışma henüz yapılmamıştır.

Yûnus Emre, sayı sembolizmini eserlerine ustalıkla yerleştirmiş bir sufi şairdir. Onun eserlerinde kullandığı sayıların çokluğu, çeşitliliği ve metaforsal anlamlarla yüklü olması bu çalışmanın yapılmasına esas teşkil etmektedir. Yûnus, metinlerinde sayıları tasavvuf dinamiklerine uygun şekilde kullanmıştır. Örneğin kimi kullanımlarda bir sayısını “Tek ve Mutlak” olanı ifade edecek şekilde kullanırken, iki sayısını bazı kullanımlarda “bölünmenin ve ayrışmanın sayısı” olarak kullanmıştır.

Yûnus Emre'nin Eserlerinde Geçen Sayılar

bir (1):

Bütün dinsel geleneklerde bir sayısının özel bir önemi vardır. Bir; bir ikincisi olmayan ilahinin, kutuplaşmamış varoluşun simgesidir. Bu yüzden bütünlüğü ve birliği kapsar ve yaratılmışlığın ötesinde kendi içine dönüktür (Schimmel, 2011: 51-52). İslâm geleneğinde bir, ikinci bir müstakil varlık kabul etmeksizin “Allah'tan başka tanrı yoktur.” düşüncesinin temellendirdiği, Allah'ın mutlak ve sonsuz varlığının birliğini simgeleyen kusursuz sayıdır. Ayrıca zıddı olmayan bir, Allah adının ilk harfî olan “elif”in ebced hesabındaki karşılığıdır.

İlkçağ Yunan felsefesinin son büyük akımı olan Yeni Eflatuncu felsefenin temsilcileri bir sayısını “Mutlak Varlık”la eşdeğer olarak kullanmışlardır. Plotinus'un varlık felsefesi, âlemin “Bir” veya “Tanrı” olarak adlandırılan bir şeyden çıktığı, bu şeyin veya ilkenin kendini üç farklı aşamada ortaya koyduğu tezine dayanmaktadır. Plotinus, varolan tek ve biricik şeyin Tanrı olduğunu söyler. Geri kalan her şey, Tanrı'nın taşmasından (südur, feyz) başka bir şey değildir. Her varlığın, özün ve akılsallığın üzerinde olan 1/İyi/Tanrı, evrenin merkezidir; erdemın ebedi kaynağı ve ilahi aşkın kökenidir (Bal, 2009: 91; Arslan, 2010: 79-90).

Tasavvuf düşüncesinde bir, “ben” deme hakkına sahip “Tek Varlık”ın sayıdır. Çünkü bu düşünceye göre yalnızca Tanrı, kendi birliğine şahadet edebilir (Schimmel, 2004: 113). En koyu sufiler bunu, arayanın ilahi olanda tamamen yok olmasından sonra Tanrı'nın kendisinin, kendi ağzından, kendi birlik inancını konuştuğu şekilde formüle etmişlerdir. Böylece görünüşte Tanrı'ya karşıt olan olumsuz ilke bile en sonunda iptal olur ya da “birlik”le bütünleşir (Schimmel, 2011: 52-53).

Sayıların başlangıcı ve temeli olan bir, Yûnus Emre'nin eserlerinde en fazla kullanılan sayı olarak karşımıza çıkmaktadır. *Risâletü'n-Nushiyye*'de 61, *Divan*'da 325 olmak üzere toplamda 386 defa kullanılmıştır. Her iki eserde bir sayısının belirsizlik sıfatı şeklinde kullanımının daha yaygın olduğu görülmektedir.

Yûnus Emre’de “vahdet-i vücûd” metafiziğinin en güzel şekilde anlatımı, bir sayısının sıkça kullanılmasıyla kendisini göstermiştir. Vahdet-i vücûd demek, hakiki varlığın tek olması ve eşyanın varlığının aslında Hakk’ın eşya şeklindeki tecellisi olmasıdır. Allah’ın ve onun tekliğinin ifadesi olan bir, “birlik, birliktelik, bir olma hâli, teklik, vahdaniyet, ahadiyet” anlamlarına gelecek şekilde *Risâletü’n-Nushiyye*’de 3, *Dîvân*’da 23 defa geçmektedir:

138v1 gâh *birlik* içre *birlik* eyleyem ol *birile*
 geh dönem deryâ olam kaçre olam ‘ummân olam
 167r6 ‘ayne’l-yakîn görüpdür yûnus mecnûn olupdur
 167v1 *birile bir* olupdur hakk’l-yakîn içinde
 169v3 on sekiz biñ ‘âlem halkı cümlesi *bir* içinde
 kimse yok *birden* artuk söylenür dil içinde

İsa peygamber, mucize olarak bir kadından (Meryem) babasız olarak doğmuştur. Kur’an-ı Kerim’e göre İsa, Cebrâil’in Meryem’e üflediği ruhtur. Bu nedenle neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Yûnus, “vahdet-i vücûd” düşüncesini işlediği bir şiirinde bu kıssadan yararlanmıştır:

133v3 ‘isâ oldum kudretten bahânem *bir* ‘avratdan
 ‘inâyet oldu hakk’dan ölü dirgürüp geldüm

Bir sayısı; metinde “vahdaniyet, birliktelik” anlamının yanı sıra “aynılık, benzerlik ve eşitlik” gibi kavramları barındıracak şekilde de kullanılmıştır. Örneğin bütün yaratılmışlara “bir” gözüyle bakmayan şeriatın evliyası olsa bile hakikat makamında asidir. Yûnus’a göre bütün insanlar dil, din, ırk, statü farkı gözetilmeksizin eşittir. İnsanların değeri giydikleri kıyafetleriyle de ölçülmemelidir:

70r7 cümle yaradılmışa *bir* gözile bakmayan
 70v1 şer’üh evliyâsıysa hakkıkatde ‘âşîdür
 152r4 hakk nazar kılduğı câna *bir* gözile bakmak gerek
 aña kim ol nazar kıla ben anı nice yereyin
 184v4 kâmusın *bir* gör kem-terin er gör
 alık (alçak) görmegil palâs geyeni

Yûnus, dört kutsal kitabın manasının bir elifte belirlediğini söyler. Arap alfabesinin ilk harfi olan elif, ilmin başlangıcını ve ilmi işaret ettiği gibi Cenâb-ı Hakk’ın zâtı, mutlak tekliği ve birliğini de gösterir. Elif, bir sayısının bütün sayılara yayılması gibi bütün mahreçlere yayılır:

119r6 dört kitâbuñ ma’nâsı bellüdür *bir* elifde
 bî dedürmegil baña ben bu yoldan azaram

Yûnus Emre'nin “Yedi Kapılı Hak Şehri”ni anlattığı şiirinde, bu şehrin birinci kapısında bir kişi bulunmaktadır. İsmail Hakkı Bursavî'nin şerhine göre birinci mertebedeki kişi nefs-i emmâredir. Hak şehrinin altıncı kapısında da bir huri oturmaktadır. “Bursavî'nin şerhine göre altıncı kapıdaki bir hûrî ilimdir” (Kayaer, 2010: 220). Bunun da terki gerekmektedir:

148r2 evvelki kapusunda *bir* kişi olur anda
saña aydur selîm ol sen miskînlik bulasın
148v2 altıncı kapusunda *bir* hûrî oturur anda
saña aydur gel berü olmasun kim varasın

Nefs, öteden beri Allah'a asidir. Onun değeri ise bir urğandır; yani nefis öldürülmelidir. Yûnus Emre'ye göre dünyayı ve nefsinin isteklerini terk eden kişinin imanı kuvvetlenir, canına rahmet saçılır. Bütün ilim ve amellerin bir terk kadar değeri yoktur. Aynı şekilde dünya nimetlerini terk etmeyen de bir yaprak kadar bile değeri yoktur:

6r2 kâdîmden nefsdür sultâna 'âşî
bir urğandır hemân anuñ bahâsı
40r5 kamu 'ilm ü 'amel *bir* terke degmez
ki terki olmayan *bir* berke degmez

Erenler yolu inceden incedir; yani hassas dengeler üzerine kurulu, titizlik ve nezaket esasına dayalıdır. Yûnus, bunu Süleyman peygamberin yolunun bir karınca tarafından kesilmesi örneğiyle anlatır. Rivayete göre Süleyman peygamber bir gün sefere çıkarken karınca beyinin diğer karıncalara: “Kaçınız! Süleyman sizi ezmesin!” dediğini duydu. Bunun üzerine Süleyman peygamber gülümseyip karınca beyini yanına davet etti. Ondan öğütler ve hediye olarak bir çekirge budu aldı. Bu but, Hz. Süleyman'ın duasıyla bereketlendi ve bütün ordu doydu. Hatta yarısını karıncaya iade etti (Pala, 2009: 411-412). Bu kıssanın telmih yoluyla işaret edildiği beyit şu şekildedir:

100v4 cânım erenler yolu inceden inceyimiş
süleymân'a yol kesen şol *bir* karıncayımış

Kur'an-ı Kerim'e göre Yahudiler, İsa peygamberi öldürmeye kalkınca o gökyüzüne yükseltilmiş, ihanet eden havari çarınha gerilmiştir. Rivayete göre İsa'nın üzerinde dünya eşyası olarak bir tas, bir tarak ve bir iğne varmış. Birinin eliyle su içtiğini, bir başkasının da parmaklarıyla sakalını taradığını görünce taşı ve tarağı bırakmış. Göğe çıkarıldığı zaman üzerinde dünya eşyası olarak bir iğne olduğu için dördüncü kattan ileri geçememiştir:

195r2 ol meryem oğlu 'îşâ durup dosta giderken
şol *bir* yarımca igne 'îşâyı yoldan kodi

Bunların dışında bir sayısı ile ilgili Yûnus Emre'nin eserlerinde dikkat çeken özelliklerden bazıları şunlardır:

Yer-gök yaratılmazdan önce Allah bir güher yaratmış ve ona nazar kılmıştır. Bunun üzerine dönen güherden buğu çıkmış ve o buğudan gökyüzünü yaratmıştır. Âdem peygamberin bedeni yaratılmazdan önce dört büyük melekten biri olan Azrail yeryüzüne inerek oradan bir avuç toprak almıştır. Daha sonra dört melek bu toprağı yoğurmuş ve bundan bir peygamber (Hz. Âdem) meydana gelmiştir.

İnsanın sağ omzunda bir melek, sol omzunda da bir melek bulunmaktadır. Bunlardan sağ omuzda bulunan, kişinin sevaplarını; sol omuzda bulunan da günahlarını yazmaktadır.

Allah, kırk kişi olan Ashab-ı Suffa'ya sabırla kanaati bahşettiği için kırk kişi, bir gömleğe kanaat etmiştir. Rivayete göre kırkıncı birinin koluna neşter çalınınca hepsinden kan akarmış (Gölpınarlı, 2010: 458-459).

Yûnus, dervişlik denilen şeyin acayip bir durak (yurt) olduğunu söyler ki fetva verenler, dervişlik beratını okumadıkları için onu bilmezler. Çünkü dervişlik bambaşka gizli bir sayfadır. Hak dostu olmak isteyenlere öğüt veren Yûnus, onların bu dünyada Allah dostlarından bir ders okumalarını söyler.

Yûnus'un dünyasında bir sözün bile çok büyük değeri vardır. İnsan, sözünü aklının süzgecinden geçirmeli, çocukça bir söz söylememelidir. Bir söz, insanın işlerini yoluna koyabileceği gibi yüzünü ağartabilir ve bu cihan cehennemini 8 cennete çevirebilir. Ama öyle bir söz vardır ki insanı Allah katından uzaklaştırarak her iki dünyada onun felaketine neden olabilir.

Dünya ile ilgili benzetmelerde de bir, büyük öneme sahiptir. Örneğin dünya, ağızdaki bir lokmaya benzetilir ki o çiğnenip yutulacaktır. Bir başka yerde dünya, yeşil ve kızılla süslenmiş bir gelindir. İnsan da tıpkı yeni geline bakar gibi dünyaya bakmaktan gözünü alamaz. Yine dünya, herkesin üzerinden geçmek zorunda olduğu bir köprüye benzer ki cahiller onu bilmezler. Öyleleri vardır ki dünya için her şeylerini feda ederler; ama Hak yoluna harca dediğinizde bir yufkaya (az bir şeye) bile kıyamazlar. İnsan, dünyaya bir kez geldiği gibi bu dünyada yüzyıllar hoşluğuyla ömür sürse bile sonunda vereceği yine bir nefestir. Yani bir gün zeval erecek, insanın yüce boyu toprağa girecektir. Azrail, bir yoksul gibi insanların canlarını almaya açtır. Ölen insan, toprağın altına yensiz bir gömlek ile gömülür. Bu yüzden insanın bir karıncaya (en ufak iyiliğe) bile ihtiyacı vardır. Yûnus, bir kez geldiği bu dünyadan ve bir kez vereceği son nefesten kendi arzusuyla vazgeçmektedir. Ona göre iki âlem, bir bakışta bir ateşten ibarettir. İlahi aşk için dünyayı ve ahireti terk eden kişiler için bugün ve yarının bir önemi yoktur. Cennet ise bir tuzaktır. Cennet için ibadet eden kişi de Hak âşığı sayılmaz. Yûnus, dünyada aşksız insanın olmadığını söyler. Her bir insanın bir nesneye sevgisi vardır. İlahi aşk kadehinden her kim bir yudum içerse bahtiyar olur; artık onun için bu dünyadaki maddi olan hiçbir şeyin değeri kalmamıştır.

Yûnus, bir kitap okumuştur ki bu, kalemin yazmaya gücünün yetmediği aşk kitabıdır. Yedi deniz mürekkep haline getirilse bile bu kitabı yazmaya yetmeyecektir. Dört kitabın manasını okuyup öğrenen Yûnus, aşka gelince onun uzun bir hece olduğunu fark eder. Hak yolunda olan kimsenin bu çabasından ötürü Allah katında “bir pulu” (en ufak çabası) bile ziyan olmayacaktır.

Yûnus'a göre bir gönül ziyareti 100 defa Kâbe'yi ziyaret etmekten daha yeğdir. Bir kez kalp kırmak ise, onun düşüncesine göre 1000 defa hacca gitmek ve 1000 defa din uğruna savaşa katılmakla telafi edilebilecek bir davranış değildir.

Bir sayısıyla ilgili tüm bu kullanımları dikkate aldığımızda Yûnus Emre için önem arz eden sayıların merkezinde bir sayısının olduğu sonucu çıkmaktadır. Çünkü Allah'ın bir oluşu ve kutsal kitaplarında sık sık "birliğini" vurgulaması, dört kitabı okuyup hâsıl ettiğini söyleyen Yûnus ile vahdet-i vücûd felsefesi mensuplarının düşünsel dünyasının en hassas noktasını oluşturmaktadır. Yûnus'un bir sayısıyla "Tek ve Mutlak" olana yaptığı göndermeler, Pythagorasçılar ile Plotinus kaynaklıdır. Onlara göre çokluk (kesret) denilen âlem, "bir" in (vahdet) yansıması yani açılımıdır. Böylece bir, sayıların ilkesi olduğu için Yûnus Emre metinlerinde diğer tüm sayılardan tartışmasız şekilde öne çıkmıştır.

iki (2):

İslami gelenekte "bir" in sayıların aslı kabul edilmesi nedeniyle ikinin özelliği kesinlikle ilk sayı olması ve bütün çift sayıların paydası olmasıdır (Çetinkaya, 2008: 68-69). İki sayısı (kesret) çokluk âleminin sayısıdır. İlahi yasa, kesret âlemini ikilikler ve zıtlıklar üzerine kurmuştur: Yaşam-ölüm, ışık-karanlık, aşk-nefret...

İki; ayrışmanın, bölünmenin kimi zaman da çelişki veya kutuplaşmanın sayısıdır. *Risâletü'n-Nushiyye*'de 13, *Divan*'da 40 kez kullanılan bu sayının gösterdiği özellikler şu şekillerde karşımıza çıkmaktadır:

Yûnus, eskiden beri insanı ele geçirerek bildiğini okuyan 2 asker başı (komutan) olduğunu söyler. Bunlar hased (kıskançlık) ve hıkd (kin, oç alma) duygularıdır ki bunlardan uzak durmak gerekir. Buğz (kin, nefret, düşmanlık) ve gıybet ise insanların ibadetlerden elde ettikleri sevapları yok ettiği için vazgeçilmesi gereken 2 duygudur. İnsanlar, bu duyguları iki düşman olarak bellemelidirler. Kim ki kendisine değer vermez ve kendisindeki cevherleri keşfetmezse 2 gözü kördür, üstelik varlıksız (yaşamayan) biridir. Yûnus'a göre insanlar 2 dilek sahibi olmalarına rağmen bir gönle sahip oldukları için ya maddî ya da manevî arzularını gerçekleştirebileceklerdir. Bu yüzden ikisinden birini seçmek zorundadırlar. Aynı konuyla ilgili olarak bir başka yerde Yûnus, 2 aşkın ve 2 davanın insandaki bir gönle sığamayacağından bahseder.

12 hücre ve 7 kapısı olan insan gönlünde 2 dilber vardır. Bunlar insandaki ruh ve nefstir. Her ikisi de insanı kendilerine doğru meylettirmeye çalışır. Ruh ve nefis başka bir yerde gönül mülkünü almaya çalışan 2 sultan olarak geçer ve bunlardan biri Rahmanî biri de şeytanîdir. Tasavvufî gelenekte olduğu gibi Yûnus'un anlayışında da insan vücudu, her zaman 2 güç (ruh ve nefis) arasındaki mücadeleye sahne olmuştur.

Mezarda ölünün yanına sorgu melekleri olarak Münker ve Nekîr adında 2 melek gelecektir. Yine 2 melek, insanın günahlarını ortaya dökecek ve onun boynuna amel defterini asacaktır.

Yûnus, insan-ı kâmil mertebesindeki şeyhinin cemâlini anlattığı bir şiirinde onun 2 kaşını hilâl durumundaki aya, gözlerini 2 çerağa benzetmektedir. Şeyhinin küpeli 2 kulağı ve

yüzünden yansıyan ilahi nur Yûnus'ta hayranlık uyandırır. Yûnus, bu durum karşısında kendi manevî yetersizliğinin farkına varır ve kendiyile ilgili birtakım şüphelere düşer.

Âlemler, 2 âlem veya 2 cihan olarak adlandırılır. Bunlar dünya ve ahirettir. İki âlem sadece *Risâletü'n-Nushiyye*'de bir yerde kullanılmasına rağmen, iki cihan ifadesi *Risâletü'n-Nushiyye*'de 2, *Divan*'da 18 olmak üzere toplam 20 defa kullanılmıştır:

58r5 ne ederler hân u mânı ya sensüz iki cihâni
iki cihân fedâ saña kimsene gümân dutmaya

Hak şehrinin ikinci kapısında 2 arslan bulunur. Bu iki arslanla kibir ve gazap sıfatları kastedilir:

148r3 ikinci kapısında iki arslan vardur anda
niçeleri korkutmuş olmasun kim korkasın

Metinde Zekeriyâ peygamberin testere ile 2 parçaya bölüdüğü söylenmektedir. Rivayete göre Zekeriyâ peygamber, düşmanlarından kaçıp Beyt-i Mukaddes'te bir kavak ağacının içine gizlenmiş; ancak eteği dışta kalmıştır. Şeytân da bunu Yahudilere gösterince onlar da kavak ağacıyla birlikte onu testere ile kesmişler (Pala, 2009: 490). Peygamberler tarihini bilen Yûnus, Zekeriyâ peygamberin bu kıssasına şu beyitte değinmiştir:

204r4 zekeriyâ ağaca şığınmağın
bıçguyıla iki dildürdün anı

“Can suyu, dirilik suyu, içene ebedi hayat veren çeşme” anlamına gelen âb-ı hayat suyunu 2 kişinin içtiği söylenir. Bu suyun karanlıklar ülkesinde olduğuna, Hızır ve İlyas'ın bu çeşmeden içip ölümsüzlüğe ulaştığına inanılır:

208r4 yûnus emre bu dünyede iki kişi kalur dërler
meger hızır ilyâs ola âb-ı hayât içmiş gibi

Dinsel geleneklerde iki; ayrılma, mutlak ilahi birlikten ayrı düşme anlamına da gelir (Schimmel, 2011: 57). İki sayısı, 4 yerde “ikilik, ayrılık, bölünme, şirk” anlamlarında kullanılmıştır. İkilik, dinde olduğu gibi tasavvufî anlayışta da en büyük günahların başı olarak görülmektedir:

166r6 biriseñ birlige gel ikiyi bırak elden
bütün ma'nâ bulasın şıdk u imân içinde

Son olarak metnimizde iki sayısının deyim içinde “aşk elinde vücudu iki bükülmek” olarak kullanıldığını da görmekteyiz. Aşkın ıstırap kılıcı âşıkların vücutlarını ya parça parça eder ya da onu iki büküm bırakır. Deyim, şeyhinden ilâhî aşkı öğrenen dervişin “aşkın yakıcı, hükmedici, terbiye edici etkileriyle şekillenip olgunlaşması” anlamında kullanılmıştır (Babacan, 2017: 869).

üç (3):

üç sayısı *Risâletü'n-Nushiyye*'de 2, *Divan*'da 7 yerde geçmektedir. *Risâletü'n-Nushiyye*'nin başında yer alan "aklın tarifi" adındaki mensur bölümde Yûnus Emre aklı 3 çeşide ayırır. Biri dünya tertiplerini bildiren "'aql-ı ma'âş"; diğeri ahiret ahvalini bildiren "'aql-ı ma'âd"; üçüncüsü de Allah'ın marifetini bildiren "'aql-ı küllî"dir. Yûnus, aynı bölümün devamında imanın 3 türlü olduğunu söyler. Bunlar 'ilme'l-yağîn, 'ayne'l-yağîn ve haqqe'l-yağîndir:

- 3r6 'aql pādīshāhuñ kadīmılgı pertevindendür 'aql
 3r7 daħı üç dürlüdür biri 'aql-ı ma'âşdur dünyā tertīblerin
 3r8 bildürür biri de 'aql-ı ma'âddur aħiret aħvālin bildürür
 3v1 biri de 'aql-ı küllîdür allāh te'ālā ma'rifetin bildürür ĩmān
 3v2 pādīshāhuñ hidāyeti nūrındandır ĩmān da üç
 3v3 dürlüdür biri 'ilme'l-yağîndür ve biri 'ayne'l-yağîndür
 3v4 ve biri haqqe'l-yağîndür ammā ol ĩmān kim 'ilme'l-yağîndür

Akşam namazının farzı 3 rekâttır. İnsan ne kadar günahkâr olursa olsun, onun dağ gibi birikmiş günahları bu namazlar sayesinde eriyip yok olacaktır:

- 108v7 aħşam durur üç farīza tağca günāhuñ eride
 109r1 eyü 'amellerüñ saña şem' ü çırāğ olsa gerek

Yûnus'un 4 arkadaşından 3'ü ile başı hoştur, onlarla iyi geçinir; ancak onlardan birine öfke duymaktadır. İyi geçindiği 3 yoldaşı can, din ve iman; öfkeli olduğu da kendi nefsidir:

- 124v1 ol dördüñ birisi cān biri dīn biri ĩmān
 biri nefsümdür düşmen yolda şavaşup geldüm

Ahirette de 3 kişi Allah'ın cemalini göremeyecektir. Yûnus'a göre bunlar diñci (dinbaz; casus, laf getirip götürən), kovucu (münafık, dedikoducu, müfteri, yalancı), gammaz (laf taşıyan, laf yetiştiren) olan kişilerdir:

- 162r6 yarın haqq dīdārını görmeyiser üç kişi
 bir diñci bir kovucu biri gammāzdur peşe

Yûnus, vuslat hallerini öğrenmek isteyenlere 7 öğüt vermek ister. Bunlardan dördünü söyler; fakat üçünü gizler. Bunu ancak kararlı olup halvete girmek isteyenlere söyleyecektir:

- 164v3 yûnus yedi nişān dēdi evet üçünü gizledi
 anı daħı dēyüvërem gelüp halvet şoranlara

Üç, aynı zamanda yas süresidir. Ölen kişinin ardından 3 gün boyunca oturulup yas tutulur. Ne yazık ki ölen kişinin adı zamanla anılmaz olur:

176r3 üç güne dek oturalar hep işüni bitüreler
ol dem dile getüreler ayruğ kimse aņmaz ola

Yedi kapısı olan Hak şehrinin üçüncü kapısında insana saldıran 3 evren bulunmaktadır. Buradaki üç evren, 3 ejdehâdır. Üç ejdehâ, İsmail Hakkı Bursevî'nin şerhine göre riyâ, hased ve mal sevgisidir (Kayaer, 2010: 220). *Divan*'da şu şekilde geçmektedir:

148r4 üçünci çapusunda üç evren vardır anda
saņa hamle ederler olmasun kim dönesin

Son olarak *Yûnus Emre Divanı*'nda "üç buçuk okumak" deyiminin de geçtiğini belirtmeliyiz. Üç buçuk okumak deyimi "yarım yamalak öğrenim görmek, az buçuk bir şeyler okumak" demektir (Babacan, 2017: 833) ki bu âlimlik için yeterli değildir:

89r7 dostdur bizi okıyan üstümüzde şakıyan
89v1 şimdi üç buçuk okuyan deriņ tânişman

dört/dörd (4):

Kare sayıların ilki ve çift sayıların ikincisi olan dört sayısı, İslami gelenekte âlemin terkinde tamamen kendi başına bir yer işgal etmesi sebebiyle önemli görülmektedir. Buna göre dört sayısı Tanrı eliyle kurgulanmıştır ve tabiattaki her şey dört grup halinde yaratılmıştır (Çetinkaya, 2008: 70-71).

Risâletü'n-Nushiyye'de 6, *Divan*'da 33 yerde geçmektedir. Bununla ilgili kullanımlar ve bunların özellikleri şu şekildedir:

İnsanın yapıtaşını toprak, su, hava ve ateş adındaki 4 muhalif nesne oluşturmaktadır. *Risâletü'n-Nushiyye*'nin baş kısmında bu 4 unsurdan insana hangi özelliklerin geçtiği anlatılmıştır. Buna göre toprak ile birlikte insana 4 sıfat gelmiştir: Sabır, iyi huy, tevekkül, mekrümet (yücelik). Su ile birlikte 4 hâl gelmiştir: safâ (temizlik), sahâ (cömertlik), lutf (iyilik) ve visâl (kavuşma). Hava ile birlikte 4 türlü heves (meyil) gelmiştir: kizb (yalan), riyâ, tizlik (acelecilik), nefis. Ateş ile birlikte 4 türlü tat gelmiştir: şehvet, kibir, tama, haset. Dört unsurdan oluşan insana cân (ruh) verilmesiyle şu 4 huy gelmiştir: izzet (şeref), vahdet (birlik), hayâ, âdâb-ı hâl (hâl âdâbı, vahdete ulaşmanın edepi).

Dört ile ilgili en bilinen özelliklerin başında 4 yön (sağ, sol, ön, arka; kuzey, güney, doğu, batı) kavramı gelmektedir. *Yûnus Emre Divanı*'nda dört yön ifadesi, 4 yan olarak geçmektedir. Dört yan, "her taraf, her yer" anlamına gelecek şekilde 8 yerde kullanılmıştır:

66v3 'ışk benligüm iletdi 'aқıl dört yaņa gitdi
yûnus'a yüki yêtdi bilmeyene az gelür
125v2 geldi şalacam şarılr dört yaņa şalâ verilür
il namâzuma dêrilür Allâh saņa şundum elüm

İslam'ın başlangıcında "Hulefâ-yı Râşidun" olarak bilinen 4 halife vardır. Bunların içinde en olgunları Hz. Ebu Bekir olarak bilinir:

80v2 'ömer ü 'oşmān 'alī, muştafā yārenleri

bu *dörd*ünün ulusu ebū bekr-i şiddīk'dur

Semavî kitaplar 4 kitap olarak adlandırılır. Dört kitap ifadesi, *Divan*'da 8 yerde geçmektedir. Musa peygambere inen Tevrat, Hz. Davud'a inen Zebur, Hz. İsa'ya inen İncil ve Hz. Muhammed'e inen Kur'ân-ı Kerîm'dir:

101r3 *dört* kitābuñ ma'nāsın okıdum hāşıl êtdüm

'ışka gelincek gördüm bir uzun hēceyimiş

Tasavvuf geleneğinde ana caddesi ve ilk kapısı şariat olan toplam 4 kapı vardır. Diğer kapılar tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Her birinin onar makamı bulunduğu kabul edilmiştir. Bunlar Allah'a ulaşmanın dört aşamasıdır. *Divan*'da 2 yerde kullanılmıştır:

183r4 dervīşün *dört* yanında *dört* ulu kapu gerek

ķancarū baķarısa gündüz ola gēcesi

Divan'da bir yerde “Yedi Kapılı Hak Şehri”nin dördüncü kapısında 4 pîr bulunduğu söylenmektedir. Dört pîr, 4 rehber demektir. İsmail Hakkı Bursavî'nin şerhinde Hz. İbrahim'in 4 kuşu olarak yorumlanmıştır. Bu kuşlardan tavus ziyneti, karga hırsı, horoz şehveti, güvercin hevâyı temsil eder (Kayaer, 2010: 211):

148r5 *dördüncü* kapusunda *dört* pîrler vardur anda

bu söz saña rumūzdur gör kim delîl bulasın

Cenaze namazı “dört tekbir namaz” olarak geçer. Bununla insan için artık bu dünyadaki her şey bitirilmiştir. *Divan*'da bir yerde geçmektedir:

147r3 oğlan gider dānişmana şalā dur dosta düşmene

şol *dört* tekbîr namāzıla tamām kılam bir gün

Yûnus; 9 arslan, 7 evren ve 4 ejdehâ ile savaş eylemektedir. Bunlardan dört ejdehâ ile 4 unsur kastedilmiştir. *Divan*'da bir yerde geçen dört ejdeha; ateş, hava, su ve topraktır. Bunlar insanı ve tüm varlık âlemini meydana getirir ki bunlarla mücadele edilmesi gerekir. Bu mücadele, yaratılmışların gerçekte bir varlığa sahip olmamaları dolayısıyladır; çünkü “Mutlak Varlık” sadece Allah'tır:

139r5 bu toķuz aşlan yēdi evren ü *dörd* ejdehā

bunlaruñla ceng êdem rüstem olam destān olam

Divan'ının iki yerinde Yûnus Emre, Âdem peygambere can verilmezden önce onun toprağının 4 melek tarafından yoğrulduğunu söylemektedir:

186r1 'azrā'îl yēre indi bir avuç toprak aldı

dört ferişte yoğurdı bir peygām-ber eyledi

189v5 toprağı kudretinden şüret ü haş bağladı

dört fêrişte yoğurdı âdem andan eyledi

beş/bêş (5):

Beş sayısı *Risâletü'n-Nushiyye*'de 2, *Divan*'da da 7 yerde geçmektedir. 5, bir elin parmaklarının toplam sayısıdır ve insan 5 duyu organına sahiptir. 5, doğal insanın toplam hayat sayısıdır. *Risâletü'n-Nushiyye*'nin bir yerinde insan ömrü topu topu 5 günlük olarak anılmakta, diğer bir yerinde de 5-10 gün gibi kısa bir zaman olarak görülmektedir. Bu yüzden insan, bu beş güne aldanmamalı ve geçici dünyanın süsüne ve eğlencesine dalmamalıdır:

14v5 bu beş günlük 'ömür bu harca yetmez

şadır mı kulağın niçün işitmez

15v5 beş on gün 'ömür için gerü kayıkma

bu fânî dünyenün naķşına bakma

Toprak altına giren insanın elbisesi (kefen) ancak 5 karıştır. Allah'ın buyruğı olan namaz da 5 vakittir. 5 kişi bir araya gelip cemaat oluşturur:

147r4 beş karış bez durur tonum ilan çeyan yeye tenüm

yıl geçe obrıla sinüm unıdııup kıalam bir gün

108v3 müsülmānam dēyen kişi şartı nedür bilse gerek

teñri'nün buyruğın tutup beş vakt namāz kılsa gerek

Yine 7 kapısı olan Hak şehrinin beşinci kapısında 5 ruhban oturmaktadır. Bunlar insandaki hayal, fikir, akıl, hıfz, fikr kuvvetleridir (Kayaer, 2010: 220):

148r6 beşinci kapısında bêş ruhbān vardır anda

148v1 dürlü metā'lar var şatar olmasun kim alasin

yedi/yêdi (7):

Birçok din ve kültürde kutsal sayılardan olan yedi, özelliğı itibariyle ilk yetkin sayı olarak görülmektedir. Bu adı almasında birden sonraki ilk tek sayı (3) ile ikinci çift sayının toplamı olmasıdır (Çetinkaya, 2008: 73). *Risâletü'n-Nushiyye*'de 2, *Divan*'da da 24 olmak üzere toplam 26 defa kullanılmıştır.

Doğı Türklerine göre gök 9 kat, Batı Türklerine göre ise 7 kattır. Bunun sebebi Batı Türklerinin İran'a yakın olmaları ve güneyden tesir almış olmalarındandır. Bunun gibi yer de 7 kattır. Hepsi toplam 14 kat eder. Bu da İran mitolojisinin bir özelliğidir (Ögel, 1994: 30). Yedi kat gök ile; dünyayı merkez tanıyan ve çevresinde sırasıyla dönen Ay, Utarit, Merih, Güneş, Zühre, Müşteri ve Zuhâl yıldızlarının bulunduğu gökler kastedilmektedir. Sekizinci katta Kürsî, dokuzuncu katta da Arş bulunmaktadır. Yûnus'un eserlerinde yedi kat gök ve yedi kat yer ile ilgili kullanımlardan bazıları şunlardır:

152v2 *yedi* kat yer yaratdı ol gevherün tozından
yedi kat gök yaratdı ol gevherün buğından
 18r6 aşaklıkdur yer ü gögi götüren
yedi kat yerden aşağı turan

Yünus Emre Divanı'nında 7 deniz ifadesi geçmektedir. Eski coğrafyacılara göre yedi deniz şunlardır: 1. Çin Denizi, 2. Mağrip Denizi (Atlantik Okyanusu), 3. Rum Denizi (Akdeniz), 4. Karadeniz, 5. Taberiyye Denizi (Şap Denizi), 6. Cürcan Denizi (Hazer Denizi), 7. Harzem Denizi (Fars Denizi) (Gölpınarlı, 2010: 470). Eserde bir yerde Kur'an'daki bir ayete telmihte bulunulacak şekilde toplam 3 beyitte yedi deniz ifadesi kullanılmıştır:

98r5 ben bir kitâb okudum kalem yazmadı anı
 mürekkebe eylerisem yetmeye *yedi* deniz
 103r1 *yedi* deniz ü dört ırmağ seni mismil eylemeye
 çünkü işün o hakk'ıla olmadısa kalduñ ırak
 152v3 *yedi* deniz yaratdı ol güher tamlasından
 tağları muhkem kıldı ol deniz köpüğinden

Yeryüzünde 7 iklim bulunmaktadır. Yedi iklim “yedi ülke, yedi memleket” demektir. Eski coğrafyacılara göre dünyanın üstünde insan yaşayabileceği söylenen dörtte birlik kısmı, yedi bölüme ayrılmıştır: 1. Batıda Berber ve Habeş ülkesinden, Yemen'in güneyinden Hindistan'a ve Çin'e uzanan bölge. Halkı siyah renklidir. 2. Batıda İspanya ve Sudan ile Arap Yarımadası'nın kuzeyinden, Mekke, Medine ve Tâif'ten Basra Körfezine varır; Hind ve Çin'in ortalarından Doğu Okyanus'taki adaların ortasına ulaşır. Halkının rengi, siyaha bakar esmerdir. 3. Batı illerinin kuzeyinden ve Mısır'dan geçip Kudüs, Şam, Kûfe Bağdat, Basra... ve Fars memleketleriyle Hindistan ve Çin ülkelerinin kuzeyinden geçer ve yine Doğu Okyanus'taki adalara ulaşır. Halkı buğday benizli ve esmerdir. 4. Akdeniz ile Sebte Boğazı'nın, Endülüs'ün ve Rumeli'nin güneyinden geçip Tarablus, Antakya, İskenderun, Halep, Erzincan, Diyarbakır... Keşmir ve Horasan'dan, Hitâ ve Hoten'in güneyi ile Hind ve Çin'in kuzeyinden geçer. Halkının rengi beyaza yakın esmerdir. 5. İspanya'nın kuzeyinden ve Avrupa'nın ortalarından geçerek Anadolu şehirlerinin çoğuna ve Hazer'in güneyine uğrar, oradan Harzem, Semerkant, Buhârâ, Bedehşân, Türkistan üzerine ulaşarak Çin Seddi'nin kuzeyinden Hitâ ve Hoten ülkelerinin ortalarından Doğu Okyanus'a varır. Halkı beyaz renklidir. 6. Avrupa'nın kuzeyinden Venedik ve Rumeli'den geçip Gürcistan, Tiflis, Gence ve Revân şehirlerine varır. Derbend kalesinden Dağıstan ve Ejderhan'a ulaşarak, Hazer'in kuzeyinden Karakalpak, Özbek, Çağatay... Hitâ ve Hoten'in kuzeyinden Doğu Okyanus'taki adalara varır. Halkının rengi sarıdır. 7. Garp Okyanus'undan başlar, Portekiz ülkesi ile İngiltere'den geçip kuzey ülkelerinden, Kıpçak, Bulgar ve Rus Diyârı'ndan ve Hazer'in kuzeyinden İskender Seddi'ne varır; oradan Doğu Okyanus'taki adalara varır. Halkının rengi kıızıdır (Gölpınarlı, 2010: 460-461). *Divan*'da yedi iklim şu beyitte geçmektedir:

135r4 evvel kadīm önden şoña zevâli yok sultân benem

yêdi iklîme hüküm edüp diri dutan sübhân benem

İnkârcıların ve günahkârların ahirette cezalandırılacakları yer olarak bilinen cehenneme Eski Türk inancında “tamuğ” adı verilmiştir. Cehennem (tamu) 7 tabakaya ayrılır; bir başka deyişle birbirinden farklı 7 cehennem vardır. Kur’ân-ı Kerîm’de yedili tasnife göre cehennem süür, cahîm, hâviye, hutame, lezâ, sa’îr, sekar adlarıyla geçmektedir. (Topaloğlu, 1993: 227). Bunların her birinin farklı derece ve özellikleri vardır. Doğu Türkçesi ilk Kur’an çevirilerinde cehennemle ilgili kavramların sayısı ise 35’i bulmaktadır (Kök, 2008: 2919-2950). *Yûnus Emre Divanı*’nda yedi cehennem 5 yerde geçmektedir. Bununla ilgili bazı beyitler şunlardır:

147v5 bundan ‘ışkuñ şehrine üç yüz deñiz geçerler

üç yüz deñiz geçüben *yêdi* tamu bulasın

147v6 *yêdi* tamuda yangıl her birinde kül olğıl

vücûduñ anda koğıl ayruğ vücûd bulasın

153r3 *yêdi* tamu dedükleri katlanmaya bir âhuma

sekiz uçmağ aldamaña bunda neye aldanayın

Hak şehrinin yedinci kapısında oturan “Yediler”, 7 kişidir. İsmail Hakkı Bursevî’nin serhine göre “Yediler” ilahi sıfatlardır: hayat, iradet, kudret, semî’, basar, kelim, tekvin:

148v4 *yedinci* kapısında *yêdiler* oturur anda

saña derler kırtıldıñ gir dost yüzün göresin

Yûnus Emre’ye göre kalpte Allah’ın cemâlini görmek mümkündür ve Yûnus bu konuda büyük bir iştîyak içindedir. Tasavvufta kalp gözü baş gözüne benzer. Kalp gözünün, kendisiyle göreceği şeyler arasına engel diye konulmuş yedi tabakaya işledikten sonra görebileceği, kişinin bu tabakaları geçtikten sonra gaybın ilk mertebesine nüfuz edebileceği söylenmiştir (El-Hakîm, 2005: 402):

84v2 ol sultânun ħalvetinün *yêdi* hücresi vardur

yêdisinden içerü seyrân kılasım gelür

Yûnus Emre’ye göre sarp bir yol olan tasavvuf yolunda Allah ile vuslata erişmek için 7 önemli hususa dikkat edilmelidir. Yûnus, bunlardan dördünün “insanları çekiştirmemek, nefsinin semirtmemek, bütün dünyevî heveslerden vazgeçmek, dünyadan uzak durmak” olduğunu söyler; fakat üçünü gizler. Diğer üçünü halvet isteyenlere söyleyecektir:

164r3 vuşlat ħâlin aydıserem vuşlat ħâlin bilenlere

yêdi dürlü nişân gerek ħaķîķate êrenlere

Divan’da bir yerde 7 mushaf okumaktan bahsedilmiştir. “Kur’ân 7 çeşit okunur.” ve “Kur’ân 7 okunuşa göre inmiştir.” mealinde hadisler vardır. Bu okunuşlar usulleriyle bir bilgi hâline getirilmiş ve buna “kırâat bilgisi” denmiştir. Okunuşlar, boyların deyişlerine göre olup

söz ve anlam değişmez. Kur'ân 7 konu üzere inmiştir: emir, nehiy, teşvîk, korkutuş, öğüt, ibret, hikâyeler-örnekler. Ayrıca Kur'ân; nehiy, emir, helal, haram, muhkem (manası açık ve belli), müteşâhin (manası tevile anlaşılın) ve örnekler olarak 7 esas üzerine inmiştir (Gölpınarlı, 2010: 472):

193v2 okıduñ *yêdi* muşhafi ha tã'at gösterür şâfi

çünkü 'amel eylemedüñ gerekse var yüz yıl okı

sekiz (8):

Sekiz sayısı *Yûnus Emre Dîvânı*'nda sadece cennetle (uçmak/uçmağ) bağlantılı olarak 6 yerde kullanılmıştır. Bu beyitlerden bazıları şunlardır:

58r6 *sekiz* uçmağñ hürisi eger bezenüp geleler

senüñ sevgünñden özgeyi hîç kabûl êtmeye

95v3 kişi bile söz demini demeye sözüñ kemini

bu cihân cehennemini *sekiz* uçmağ êde bir söz

125v5 *yêdi* tamu *sekiz* uçmağ her birinüñ vardır yolu

her bir yolda yüz biñ çârsü Allâh saña şundum elüm

Sekiz, uğurlu sayı olarak da kabul edilir. Sekizin cennetle bağlantısı çağlar boyunca sürmüştür. Cennet, bütün dinsel inançlarda insanların ölüm ve kıyamet sonrasında sonsuz mutluluk ve güzellik içinde yaşayacakları yer olarak tarif edilmiştir. İslâm inancına göre Tanrı'nın merhameti gazabından daha büyük olduğu için 7 cehennem, 8 cennet vardır (Schimmel, 2011: 169). Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde türlü cennetlerle ilgili kavramların sayısı 18 civarındadır (Kök, 2009: 181-212).

Sekiz cennet şunlardır: Yûnus sûresi 25. âyette "esenlik yurdu"; Kehf sûresi 107. âyette "bahçeler" anlamında Firdevs; Tâ hâ sûresi 76. âyet, Beyyine sûresi 8. âyet, Nahl sûresi 31. âyet, tevbe sûresi 72. âyette ebedî oturulacak yurt anlamında Adn; Furkan sûresi 15. âyette "ebedîlik yurdu" anlamında "hâlidîne" huld; Secde sûresi 19. âyet ve Necm sûresi 15. âyette "sığınılacak yurt, konak" anlamında me'vâ; Ankebut sûresi 64. âyette "yaşayış yurdu"; Fâtır sûresi 35. âyette "oturulacak yurt"; Vâkıa sûresi 12. âyet, Şuarâ sûresi 85. âyette "nimetler yurdu" anlamında naîm cennetleri (Babacan, 2017: 713).

Yûnus'un metinleri incelendiğinde çeşitli ayetlere ait alıntılar ve sekiz cennet de dahil olmak üzere önemli dinsel detaylar bulunduğunu biliyoruz. Tüm bunlar, onun iyi bir din ve Kur'an-ı Kerim bilgisine sahip olduğuna işaret etmektedir.

toğuz (9):

Tek basamaklı sayıların sonuncusu olan dokuz, *Risâletü'n-Nushiyye* ve *Dîvân*'da ikişer olmak üzere toplam 4 yerde geçmektedir. Yûnus Emre'ye göre nefsin oğlanları 9 kişidir. İnsanların arasında ayrılık tohumları ekmek ve Allah'a şirk koşmak bunların işidir. Bu 9 oğlan; kin, haset, cimrilik, tamâ, gıybet, öfke, kibir, şehvet ve ikiyüzlülük gibi kötü huylardır:

6r3 bu nefis oğlanları *toğuz* kişidür
nifâk u şirk anlaruñ işidür

Dîvân'da bir yerde Yûnus dokuzu yolda koymakta, bir yerde de “9 aslan”la cenk etmektedir:

137v2 adımum atdum yêdi dört on sekizden ben öte
toğuzı yolda kôdum şâh emrine fermân olam

Gölpınarlı'ya göre Yûnus'un yolda koyduğu dokuz, 9 kat göktür. Yedi yıldızın bulunduğu farz edilen 7 göğü, burçların, sâbitelerin bulunduğu sekizinci kat gök kaplar; bu göğe sâbiteler, burçlar göğü anlamına “Felekü's-Sevâbit, Felekü'l-Burûc” denir. Bu göğü de içinde hiçbir şey olmayan “Felek-i Atlas” kuşatır. Dokuz gök, Tanrı'nın ilminde sabit olan “ilmî suretler”in, başka bir deyimle “Akl-ı Küll”ün, yani yaratıcı kudretin aktif kabiliyetiyle bu aktif kabiliyetten meydana gelen “Nefs-i Küll”ün pasif kabiliyetin izhar ettiği varlıklardır ve her birinin aktif ve pasif güçleri, eski deyimle akıl ve nefisleri vardır (Gölpınarlı, 452-453).

139r5 bu *toğuz* aşlan yêdi evren ü dörd ejdehâ
bunlaruñla ceng êdem rüstem olam destân olam

Gölpınarlı'ya göre burada geçen dokuz aslandan maksat yine 9 kat göktür. Dokuz göğün dönmesinden 4 unsur meydana gelmiştir. Dokuz unsur baba, dört unsur da ana sayılır. Dokuz gök ve dört unsurdan 3 çocuk meydana gelir. Yani cansızlar, bitkiler ve canlılar (Gölpınarlı, 2010: 479).

on iki (12):

Risâletü'n-Nushiyye'de bir yerde, *Dîvân*'da da 2 yerde geçmektedir. On iki sayısı ile ilgili en çok bilinen, yılın 12 ay olduğudur. Bunun yanında insan sırtında 12 kemik olduğu bilinmektedir. İnsan gönlünde yedi kapısı bulunan 12 oda bulunmaktadır ve burada ruh ve nefis adlarında “iki dilber” bulunmaktadır. Bunlardan hangisi üstün gelirse, insan ona meyleder:

33v6 yıl *on iki* ay anuñ şâdlığı yok
yese ger yemese kayguyıla tok
114v2 bu nesneyi terk eyledüm yürimege 'azm eyledüm
on iki süñügin yazarlar elden ele düşdi gönül
154v3 *on ikidür* hücresi yêdi dervâzesi vardur
anda iki dil-ber var bilmezsın ki şorasın

on dört (14):

On dört sayısı *Dîvân*'da bir yerde şu şekilde geçmektedir:

104v6 kerem êt bir beri bağ niğâbı yüzün den bırak
ayun *on dördi* misin balğurur yüz ü yağak

On dört sayısı metinde ay ile beraber kullanılmıştır. Ayın on dördü, ayın tamamlanıp dolunay hâline geldiği en parlak, en güzel zamanıdır. Bu, tasavvufta kişinin noksansız ve tam hâle gelmişliği ile yani insan-ı kâmil olmasıyla açıklanmıştır. Ayın başlangıçtan dolunay şekline gelinceye kadarki hâli aynı zamanda gittikçe gülen ve sonunda mutlu olan bir insanı andırmaktadır. Şiirde ayın on dördü gibi parlayan kişi, Yûnus Emre'nin mürididir. O, yüzünden yansıttığı ilahi nuru ve değerli sözleriyle insanları kendinden geçirmekte, Yûnus'u kendisine hayran bırakmaktadır. Genellikle ayın on dördü Hz. Muhammed'e atfedilir. Ayın on dördünün Kutadgu Bilig'de geçen "Ay Toldı" ile benzerliği dikkat çekicidir. Günümüzde hem ayın on dördü hem de "dolunay" şeklinde kullanılmaktadır.

on sekiz (18):

İslâm kültürü ve tasavvuf çevrelerinde on sekiz sayısı, içinde çeşitli anlamlar barındıran kutsal sayılardan biri olarak görülmüştür. Besmele'nin sessiz harflerinin toplamının 18 olması, tüm varlığa hayat veren Allah'ın Hayy isminin ebced hesabına göre 18 etmesi, Eyüp peygamberin hastalıkla imtihanının 18 yıl sürmesi, Mesnevî'nin ilk 18 beytinin bizzat Mevlânâ tarafından manevi bir ilham ile kaleme alınması, 18.000 âlemi temsil etmesi gibi nedenlerden dolayı on sekiz sayısı kutsallık atfedilen bir sayı olmuştur.

Eskilere göre âlemler on sekizdir: Buna göre 1-Mutlak Varlık 2-Zatına Muzâf Olan Bilgisi, 3-Atlas Göğü, 4-Sâbiteler Göğü, 5-Zuhal Göğü, 6-Müşterî Göğü, 7-Zühre Göğü, 8-Güneş Göğü, 9-Mirrih Göğü, 10-Utarid Göğü, 11- Ay Göğü, 12-Yel (hava), 13-Ateş, 14-Su, 15-Toprak, 16-Cansızlar (Cemadat), 17-Nebatlar, 18-Canlılar (hayvanlar) olmak üzere toplam 18 âlem vardır. Mübalâğa ve tafsil bakımından bu on sekiz âlemin her biri, Araplarca son sayı olan binle ifade edilmiş ve 18.000 âlem sözü meydana çıkmıştır. Metinde geçen,

124v3 'ışk şarâbından içdüm on sekiz ırmağ geçdüm
deñizler bendin deşdüm 'ummândan taşup geldüm
137v2 adımum atdum yedi dört on sekizden ben öte
toğuzı yolda kodum şâh emrine fermân olam

beyitlerinden hareketle "on sekiz ırmağ geçmek" ve "on sekizden öte adım atmak" sözlerinin istiareli kullanımlar olduğunu, üzerinden aşılması gereken çeşitli hizmet ve zorluk mertebelerini anlatmak adına kullanıldıklarını anlıyoruz. Yine Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanıyan kişinin 18.000 âlemi de tanınması, görüp geçirmesi anlamındadır ki bu sanatçıyı tanıdığınızda sanatını da tanımakla eşdeğerdir.

Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'nın çok güçlü olduğu, fütüvvet geleneğinde pehlivanlar tarafından pir olarak tanındığı gibi Kaf dağının ardına aşırıldığı, orada devlerle, ejderhalarla savaştığı hakkında birçok halk hikâyeleri (Hamza-nâmeler) uydurulmuştur (Gölpınarlı, 2010: 437). Yûnus, 18 yıl Hz. Hamza ile Kaf dağında savaştığını belirterek kendini onunla "özdeşleştirme" yoluna gitmiştir:

118v3 'alî'yile urdum kılıç 'ömmer'ile 'adl eyledüm
on sekiz yıl kâf tağında hamza'la meydândaydum

otuz iki (32):

32, dördün sekiz katıdır ve çok mutlu, mükemmel sayılardan biri olarak görülür (Schimmel, 2011: 260). Nesimi "... genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennet..." (Hadid 57:21) ayetinden hareketle cennetin 32 ilahi kelime ve suretindeki 32 hat nedeniyle Âdem'in sureti olduğunu söylemiştir. Buna göre arz ve sema 32 ilahi kelimeyle kaimdir. 32 ilahi kelime Allah'ın zat ve sıfatının ismi olduğundan cennet, onun aynıdır ve Hakk'ın didarının müşahedesidir (Usluer, 2009: 557-558). Yûnus, *Dîvân*'da bu sayıyı 32 dişle bağlantılı olarak kullanmıştır:

105r2 *otuz iki* mürvârît mercâna düzmiş gibi

kıymeti dürrden olmuş yaraşur incüden aķ

İnsan-ı kâmil mertebesindeki kişiler inci gibi dişleriyle ağızlarından çok değerli sözler sarf ederler. Hayatı boyunca öğrenmeyi ve öğretmeyi kendine şiar edinen Yûnus, söyleyen ile söyleneni kıymetli sözcüklerle ustaca anlatmayı bilmiştir.

dört on (4x10= 40):

Yûnus Emre Dîvânı'nda kırk sayısının farklı bir kullanımı "dört on" şeklindedir. Köktürkçede olduğu gibi küçük sayı büyük sayının önüne getirilerek bu şekilde çoğaltma yoluna gidilmiştir. Bu kuruluştaki çarpma esastır (Kaymaz, 2002: 749). Bu şekilde kullanım örnekleri Eski Uygurlarda da mevcuttur. İyi ve Kötü Prens'teki "İncip sekiz on yaşayur karı erti" (Seksen yaşında ihtiyar idi.) (Eraslan, 2012: 179) örneğinde geçen "sekiz on: 80" sayısı aynı şekilde kurulmuştur. Dört on, sadece bir beyitte geçmektedir. Anne karnındaki bebeğin belli bir süreç sonunda kendisine ruh verilmesinden dört on (40) gün sonra hareket etmeye başlaması anlatılmaktadır:

114r4 anda beni cân eyledi et ü sünük ķan eyledi

dört on gün dëyicegez degritmege düşdi gönül

kırk (40):

Yüklenildiği anlamlarla birlikte kullanılan ve taşıdığı çeşitli değerleri mitolojik dönemlerden ve kutsal dinlerden alan kırk, hazırlama ve tamamlama sayısı göreviyle karşımıza çıktığı gibi aynı zamanda çokluk bildirme ifadesi olarak da kullanılan önemli bir sayıdır (Güvenç, 2009: 95).

Kırk sayısı *Dîvân*'da 6 yerde geçmektedir. Türkçede "kılı kırk yarmak" deyimini vardır. Sözlükte "ineden inceye düşünüp en küçük ayrıntıyı bile hesaba katmak, titizce incelemek, ince eleyip sık dokumak" anlamındaki bu deyim, Yûnus Emre tarafından tasavvufî bir anlam içerecek şekilde şu beyitte kullanılmıştır:

124v2 bir kılı *kırk* yardılar birin yol gösterdiler

bu mülke gönderdiler ol yola düşüp geldüm

Ashâb-ı Suffa da 40 kişiden oluşmaktadır. Bunlar, âlemlerin mânen idarecisi durumunda olan kırk ermiş kişidir. Aleviler arasındaki bir hikâyeye göre; güya Hz.

Muhammed kırkların meclisine gider, kapıyı çalar. Onlar da buraya peygamber sığmaz derler. Üçüncü defa kapıyı çalıp “Kavmin hizmetçisiyim.” deyince içeriye alırlar. İçeride 39 kişi vardır, başları da Hz. Ali’dir. Bizim varımız, yoğumuz birdir derler. Hz. Ali kolunu neşterle yaralar öbürlerinden de kan damlar, aynı zamanda damdan da kan damlar ki bu da onlara rızık bulmaya giden Selman’dan akan kandır. Hz. Ali kolunu bağlayınca hepsinin kanı diner. Selman gelir bir üzüm tanesi getirir. Hz. Peygamber tabağa su koyup üzümü ezer. Kırklar bu sudan birer yudum içip esrerler ve semâ’a kalkarlar. Hz. Peygamber de semâ ederken sarığı düşer. Kırklar da sarığı kırk parçaya bölüp bellerine bağlarlar (Gölpınarlı, 2010: 458-459). Metnimizde şu beyitlerde geçmektedir:

126v6 şabrıla kanâ’ati hoş vèrüpdür anlara

kırk kişi bir gönleğe kanâ’at kılan benem

127r1 *kırk*dan birisine çaldumıdı neşteri

*kırk*ından kan akıdup ’ibret gösteren benem

Tasavvufta dört kapı (şeriat, tarikat, marifet, hakikat) vardır ve bunların her birinin onar olmak üzere toplam 40 makamı bulunur:

183v4 dört kapudur *kırk* makâm yüz altmış menzili var

aña èrene açılır vilâyet derecesi

Dîvân’da bir yerde Âdem peygamberin 40 yıl beden kalıbının yattığı geçmektedir. Bir hadiste Allah’ın Âdem’in çamurunu kırk sabah boyunca elleriyle yoğurduğu söylenir (Usluer, 2009: 326-327). Rivayetlere göre de Âdem peygamberin toprağının 40 veya 70 yıl balçık içinde yattığı söylenmektedir. Bununla ilgili olarak kırk sayısının geçtiği beyit şu şekildedir:

186v6 *kırk* yıl kâlebi yatdı adı ’âlemi tıtdı

gör şeytânı buğzından ne fitneler eyledi

kırk beş (45):

Yûnus *Dîvân*’daki bir şiirinde bütünüyle insan biyografisini anlatarak insan hayatını bir şiire sığdırmayı başarmıştır. Kırk beş sayısı işte bu şiirdeki bir beyitte geçmektedir:

114v7 *kırk beş*inde şüret döner kara şakala ak iner

115r1 bakup şeybetin göricek yoldurmağa düşdi gönül

Metinde kırk beş sayısı insan yaşıyla (bkz. Yaşnâmeler) ilgili kullanılmıştır. Yûnus Emre’ye göre bu yaş, insan hayatında bir dönüm noktasıdır ve bu yaşlarda insanın yüzü değişmeye başlar. Yaşlılık tüm organlarda kendisini hissettirir, beden hırkasını âdeta yama yama hâle getirir. İnsanın sakalları ağarır. İnsan bu durumun farkındalığını sürekli yaşar. Bu şiiri yazdığı Yûnus’un bu yollardan geçtiği en azından 45 yaşın üstünde olduğu muhakkaktır. Çünkü bu şiir, olgunluğa erişip hayatın geçiciliğinin farkına varan bilge birinin tecrübe ve edasıyla yazılmış bir şiirdir.

elli (50):

Dîvân'da 2 yerde geçmektedir. Rivayete göre Abdürrezzak diğer adıyla Şeyh San'an, aşkı için her şeyi bir kenara bırakmazdan önce 50 defa Kâbe'yi tavaf edip Allah'a yalvarmıştır:

103v4 cübbe vü hırka tâc u taht vërse gerekdür 'ışka bâc
dört yüz mürîd ü *elli* hâcc terk eyledi 'abdü'r-rezzâk

Elli, ömür sayısı olan 5'in 10 ile çarpımından oluşmaktadır. Metnin bir yerinde alegorik bir anlatımla iç içe olan bu sayı, "dilediğin kadar, ömür boyu" anlamlarına gelmektedir:

116v1 kara taş a şu koyursañ *elli* yıl ışladurısañ
hemân taş gine bayağı hünerlü taş olur degül

Bu beyit doğru bir şekilde açıklandığında elli sayısının fonksiyonu ortaya çıkmaktadır. Tasavvuf ehli olan kişiler, mana ehli olmanın zor ama doğuştan gelen bir cevherle mümkün olabileceğini düşünmüşlerdir. Aynı şekilde içinde cevher taşımayan eğitimsiz bir insanı eğitmeye çalışmak da sonuç alınamayacak bir girişimdir. Burada "kara olmak ya da karanlık" taş için aslî bir durum olup bu taş, ne kadar uğraşılırsa uğraşılırsın değerli bir nesneye mesela bir aynaya dönüştürülemez veya parlatılamaz (Babacan, 2017: 878).

yêtmiş (70):

Yetmiş sayısı *Dîvân*'da 2 yerde kullanılmıştır:

88r4 eger beni cercîsleyin *yêtmiş* kez öldürüriseñ
dönem gèrü saña varam zîrâ ki 'ârum yok durur
127v5 cercîs'leyin ol dost beni *yêtmiş* kez öldürürise
biñ dahı ölürisem yüz biñ kez ileri gelem

Cercis (Circîs) peygamberin 70 kez öldürülmesi ve 70 dirilmesi ile ilgilidir. Rivayete göre İsa peygamberden sonra, onun şeriatıyla hükmetmek üzere gönderilen bu peygamberi kavmi yetmiş kere öldürmüş, o da yetmiş kere dirilmiştir. İmam Caferü's-Sâdık'tan rivayet edilen İstiftah duasında adı geçer (Gölpınarlı, 2010: 437).

yêtmiş iki (72):

Yetmiş iki, *Dîvân*'da millet ve dil sözcükleriyle birlikte 8 yerde kullanılmıştır. Yetmiş iki sayısı, eski çağlardan beri popüler bir sayıdır. İslâmî gelenekte içlerinden birisinin "kurtarılmış topluluk" olduğu 72 ya da 73 mezhebin olduğu yaygın bir kullanımdır. Hafız, 72 mezhep arasındaki sürtüşmeye bir şarap şişesi kadar bile değer vermediğini söyler. Efsanelerde 72 dil ifadesine bağlı olarak dünyada 72 ülke olduğu yaygın bir inanç olarak karşımıza çıkmaktadır (Schimmel, 2011: 286). Bu sayıyla ilgili metnimizdeki bazı örnekler şunlardır:

- 119v2 *yëtmiş iki* millete suçum budur haqq dëdüm
 kôrku hıyânetedür ya ben niçün kızaram
- 184r6 *yëtmiş iki* milletün sözünü 'ârif bilür
 miskîn yünus sözleri cümle uşul degül mi
- 204r1 yaratdı *yëtmiş iki* dürlü dili
 arada üstün kodı müsülmānı

yüz (100):

Yüz sayısı, mükemmel yuvarlak sayılardan biridir ve *Dîvân*'da 4 yerde kullanılmıştır. Beyitlerde "birçok, birçok defa, çok sık, uzun zaman" gibi anlamlarda kullanılmıştır. Metnimizde bu sayıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

- 63r5 *yüz* yıllar hoşlığıla 'ömrün olursa yünus
 şoñ ucu bir nefesdür geç andan da ötdün tut
- 193v2 okıduñ yëdi muşhafı ha tã'at gösterür şāfi
 çünkü 'amel eylemedün gerekse var *yüz* yıl oқи
- 199v6 düriş kazan ye yëdür bir göñül ele getür
yüz ka'be'den yëgrekdür bir göñül ziyāreti

yüz altmış (160):

Yünus Emre'ye göre 4 kapı içinde 40 makam, bunların içinde de toplam 160 menzil bulunmaktadır. Bu menzillere erişildikten sonra velilik mertebesine yükselir:

- 183v4 dört kapudur kırk maķām *yüz altmış* menzili var
 aña ërene açılır vilāyet derecesi

üç yüz (300):

Dîvân'da bir defa kullanılan üç yüz sayının geçtiği beyit şu şekildedir:

- 147v5 bundan 'ışkuñ şehrine *üç yüz* deniz geçerler
 üç yüz deniz geçübën yëdi tamu bulasın

300 sayısı aşk şehrine ulaşmak için geçilecek makamların sayısıdır. Aşk şehri, vahdet-i zatın tevhit edilmesiyle, yani birlenmesiyle tahakkuk edecek olan ahadiyet makamıdır. Başka bir ifadeyle Hakk'ın kesretini de vahdetini de içine alan hakikatidir. Bu hakikat insan-ı kâmile emanet edilmiş olduğundan, aşk şehri, insanî hakikatten başka bir şey değildir. Şehir dört ana duvarla çevrildiğine göre ahadiyet şehrinin de dört ana duvarı (anasır-ı erbaa) vardır: şeriat, tarikat, marifet ve hakikat.

Bu dört duvarlı şehre ulaşmak için 300 denizden geçmek gerekir: İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, Hakke'l-yakîn. Her üç yakîn makamında da (mecâzen ve faraza) iç içe girmiş yüzler

(yani pek çok) mertebe vardır. Bu yüzer mertebe için, geçilmesi gereken “ilahi esma” da denilebilir. Yüz, rakamı esma-yı ilahiyyenin tamamlanmış hâlidir. Böylece üç yüz denizden geçmek, üç yakîn mertebesinden veya başka bir ifadeyle üç tevhit mertebesinden (tevhîd-i esma, tevhîd-i ef’âl, tevhîd-i sıfat) geçmek anlamına da gelecektir. Bu makamların ötesinde “aşk şehri”, yani, zat tevhidinin tahakkuk ettiği “ahadiyet” makamı vardır (Tatçı, 2007: 743).

üç yüz altmış (360):

Bir hadiste geçtiğine göre insanda 360 eklem vardır. Hurufilikte 360 eklem, 6 kere 28 ve 6 kere 32’nin toplamına eşittir. Aynı şekilde insandaki deri, sinir ve damar da 360 adettir (Usluer, 2009: 295). Tasavvufta 360 damarın bekçisi olan birer melek bulunduğu inancı vardır. *Risâletü’n-Nushiyye*’de şu beyitte geçmektedir:

49v1 üç yüz altmış tamaruñ uykuladı
gidüp kervân yükün yabanda kaldı

dört yüz (400):

Gazalî’nin *Tuhfetü’l-Mülûk* ve Attâr’ın *Mantuku’t-Tayr* adlı eserlerinde hikâyesi anlatılan Abdürrezzak (Şeyh-i San’ân), efsaneye göre Mekke’de 400 müridi olan, zühd ve takvâ sahibi bir şeyhtir. Bir gece rüyasında Hristiyan bir kıza âşık olur. Onu bulmak için müritlerini terk eder. Dört yüz sayısı, sadece *Dîvân*’da ve şu beyitte geçmektedir:

103v4 cübbe vü hırka tâc u taht vërse gerekdür ‘ışka bâc
dört yüz mürid ü elli hâcc terk eyledi ‘abdü’r-rezzâk

dört yüz kırk dört (444):

Hakk erenlerinin (evliya) 444 bölük olduklarıyla ilgili inanca işaret etmektedir. Bunlara keramet ehli de denmiştir. *Dîvân*’da 2 yerde geçmektedir:

86v1 dört yüz kırk dört tabakât evliyâyâ
vêrilmîş anlara kerâmetün var
120r3 yüz yigirmi dört bin hâşşî dört yüz kırk dört tabakası
devlet maķâmında ol gün ulu hânedândayıdum

yedi yüz yedi (707):

Yûnus Emre’nin olgunluk dönemi eseri olan *Risâletü’n-Nushiyye*’nin son kısmında geçmektedir. Hicri 707 sayısı miladi 1307-8 tarihlerine denk gelmektedir. Bu tarihte Yûnus Emre’nin hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Bazı araştırmacılar hicri 707’nin *Risâletü’n-Nushiyye*’nin tamamlanma tarihi olduğunu öne sürmüşlerdir:

54r4 söze târîh yedi yüz yediyidi
yûnus cânı bu yolda fêdâyidi

biḡ (1.000):

Risâletü'n-Nushiyye'de 11, *Dîvân*'da 24 defa geçmektedir. Bin sayısı ile ilgili kullanımlar ve bunların özellikleri şöyledir:

Risâletü'n-Nushiyye'nin giriş kısmında anlatıldığına göre Allah 4 unsurdan yarattığı Âdem peygambere cân verdikten sonra Hz. Âdem, azâmet sahibi Allah'a hamd ve şükrederek "1.000 benim gibiyi yaratmak senin için imkansız değil." demiştir:

2v4 ḡamd ü şükr êtdi dâdi êy zü'l-celâl
biḡ benüm bigi yaratsaḡ ne muḡâl

İnsandaki tama (açgözlülük) duygusunun 1.000 askeri olduğu düşünülür. Bu duygu tüm dünyayı elde etmek isteyen güçlü bir duygudur. Yûnus, iki beyitte "tama"nın bin askerinin gücünü anlatır:

6r5 biḡ er ḡonlu ḡururlar ḡapusında
esîr êtmiş cihâni ḡapusında
7v4 biḡ er ḡonlu durur ḡama' çerisi
mübârizdür bahadur her birisi

Risâletü'n-Nushiyye'nin "Dâstân-ı Kibr" bölümünde alçakgönüllülük kibir askerine yetiştiğinde kibir erleri her bir tevâzu erini 1.000 kişi olarak görmeye başlarlar:

17r6 çün alçaklık êrişdi kibr erine
baḡadur bir kişiyi biḡ görine

Yûnus'a göre Allah "aşk eri"ne (derviş), güç ve cesaret timsali, pehlivanların pîri olan Hz. Hamza'nın gücünün 1.000 misli kadar kuvvet vermiştir. Bu yüzden aşk erleri, Allah'a ulaşmak için önlerindeki bütün engelleri aşarlar. Bu aşk erlerini sevmeyenler, dört kutsal kitabı günde 1.000 kez okusalar bile Allah'ın cemâlini göremeyeceklerdir:

56r4 biḡ ḡamzaca ḡuvvet vermiş ḡâdir çalap 'ışk erine
ḡaḡları yolından ırar ḡaşd êder dosta gitmeḡe
198v5 ḡökden inen dört kitâbı günde biḡ kez okurısaḡ
va'llâh dîdâr görmeyesin sevmeziseḡ dervîşleri

Yûnus, bir kez gönül kırmanın 1.000 kez hacca gitmekle ve 1.000 kez din uğruna savaşa katılmakla bile telafi edilemeyecek kötü bir davranış olduğu fikrindedir:

193v3 biḡ kez ḡacca varduḡısa biḡ kez ḡazâ kılduḡısa
bir kez ḡönül ırduḡısa gerekse var yollar doḡı

Gönül, cam gibi olduğundan ve kırıldıktan sonra tekrar eski hâline gelemeyeceğinden dolayı çok dikkatli olması gereken insan, bu dünyadayken çeşmelerden bardağını

doldurmasını da bilmelidir. Eğer kişi kendisi bunu yapmazsa bin yıl geçse bile o kendiliğinden dolacak değildir:

112r2 çeşmelerden bardağın tıdurmadin korusan

biñ yıl anda tırursa kendü tolası degül

Bu beyitte “testi” anlamındaki bardak sözcüğü ile tasavvufta “insan kalbi” kastedilir (Babacan, 2017: 842). Bu yüzden kişi, mürşidinin söz ve davranışlarından yararlanmalı, yine “âb-ı hayat”ın çeşmesi olan mürşid-i kâminden Allah’ın nurunu alarak kalbini feyizle doldurmalıdır.

Doğum ve ölüm Allah’ın emridir; her gün insanların binlercesi doğar ve binlercesi ölür. Vakti gelen dünyaya doyamadan göçüp gidecektir. Uzun yaşamak hatta bin yıl ömür sürmek bile bu gerçeği değiştiremez ve geçici olan bu dünyada yaşayanlar, ancak bir saat kadar yaşamış oldukları hissine kapılırlar. Bu dünya binlerce insanı aldatmıştır. İnanmayan kişiler, hangi bedenini kimi sonsuza kadar yaşatabildiğini görmelidirler:

81r5 *biñi toğar biñi gider buyruk böyle geldi meger*

kim ola dünyāya doyar peymānesi tıdli gider

115v3 *gerekmez dünyeyi bize çünki bākī bünyād degül*

bir kul biñ de yaşarisa ölicecek bir sâ’at degül

15v6 *senün bigi biñi aldadı dünye*

16r1 *inanmaz göre kim tıtdı binye*

Yukarıda örneklerle birlikte verdiklerimiz dışında bin sayısı ile ilgili diğer bazı kullanımlar da şunlardır: Haset sahibi insanın hayatı gönül darlığı ve pişmanlıklar içinde geçmekte, o bu yüzden her nefeste bin defa helâk olmaktadır. Ona ne söylenirse söylensin bin defa daha dara düşmektedir. Cimri insana eğer Allah yardım etmezse, bin defa nasihat versen bile hiçbir fayda etmez ve ağzı hiç kapanmaksızın küfründe devam eder. İnsanların amelleri kendilerine aittir ve insan onlardan bin yıl kaçsa bile onlar peşinden gelir. Cahil insanlar bin söz söyleseler bile sözlerinde hiçbir ağırlık ve değer bulunmaz. Bütün doğadaki her şeyin Allah’ı tesbih etmesi gibi etrafımızdaki her bir çiçek bin naz ile Allah’ı över. Bunun gibi, insan bin yıl Allah’ın vasıflarını saymaya kalksa yine de bir zerresini bile saymakla bitiremeyecektir.

İsrafil sûrunu üfürünce tüm insanlar için “bir karınca hesabını 1.000 Süleyman’ın veremeyeceği” zorlu bir dönem başlayacaktır. Dine uyanlar bin İsa gibi göğün en yükseğine çıkarılacak, dine uymayıp dünya peşinden koşanlar da 1.000 Karun gibi yer altına gönderilecektir.

Yûnus, bin kez dost eliyle ölse (mürşidin yardımıyla nefsin öldürülmesi) bile, Cercîs peygamber gibi, yüz bin kez tekrar doğacaktır. Bin yıl toprakta yatsa bile bir an bile “Ene’l-Hakk”ı bırakmayacak, bin yıl ömrü olsa bile ilahi aşk yolundan ayrılmayacaktır. Allah için bin can feda etse bile bu şaşılacak bir durum değildir. Yûnus’a göre Allah yerde ve gökte

dopdoludur (her yeri kaplamış); hatta öyle ki her bir taş altında 1.000 İmran oğlu Musa gizlidir.

Sonuç olarak bin sayısı, kapsamlılığı anlatan bir sayı olarak karşımıza çıkmış ve Yûnus Emre metinlerinde “nice, çok, birçok, fazla” gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır.

biş bir (1.001):

Özellikle “Bin Bir Gece Masalları”nda akıllarda yer eden bin bir sayısı öteden beri “sonsuzluk, sınırsızlık” anlamlarında kullanılmıştır. Bu sayının metinlerde sonsuz genişlemeyi işaret ettiği söylenmiştir (Schimmel, 2011: 297-298). *Dîvân*’da 2 yerde geçen 1.001, Musa peygamberin kavminin başına Harun’u halife bıraktıktan sonra Tur dağına çıkıp orada Allah’la konuştuğu kelime sayısıdır. Metinde şu beyitlerde geçmektedir:

127r5 mūsā peygām-berile *biş bir* kelime kıldum

’isā peygām-berile göklere çıkan benem

133v5 mūsā’yla tūr’a çıkdum *biş bir* kelime kıldum

bu halk bizi ne bilsün anda bilinüp geldüm

altı biş altı yüz altmış altı (6.666):

Sadece *Dîvân*’da ve bir yerde geçmektedir. Farklı görüşler olmasına rağmen bazı din bilginlerince Kur’an’da 6.666 ayet olduğu söylenegelmiştir. Bazı âlimlerin Kur’an’da ayet sonu saydığı yerleri diğerlerinin saymaması, sure başlarındaki besmelelerle yine bazı surelerin başlarında bulunan harflerden her birinin müstakil birer ayet kabul edilip edilmemesi gibi sebeplerden dolayı 6.000’in üzerinde olan farklı rakamlar ortaya çıkmıştır. İbni Abbas bu sayının 6.600 olduğunu söylemiş; ayrıca 6.204, 6.214 6.219, 6.225, 6.236 olarak tespit edenler de olmuştur. (Yavuz-Çetin 1993: 243). Metnimizde şu beyitte geçmektedir:

86v2 *altı biş altı yüz altmış altı*

oķınur halk üzre āyetün var

altı biş yedi yüz (6.700):

Çeşitli rivayetlere dayanan İslâmî kaynaklar, insan neslinin ömrünün sanıldığı kadar çok eskilere gitmediğini, tahmini olarak 6.500-7.500 yıl olduğunu iddia etmektedirler. Rivayetlere göre Hz. Muhammed, Hz. Âdem’den 6.000 yıl sonra dünyaya gelmiştir (Usluer, 2009: 384). Yûnus, Âdem peygamberin doğumundan kendi zamanına kadarki dilimi 6.700 yıl olarak nitelendirmiş olmalıdır. *Dîvân*’da bu sayıyla ilgili beyit şöyledir:

188v4 *altı biş yedi yüz yıldan geçen âdem’i*

dile getürdi yûnus şimdi tekrâr eyledi

toķuz biş (9.000):

Risâletü’n-Nushiyye’de 2 yerde geçmektedir. Ruhun askerleri karşısında nefsin haşerâta (böcekler) benzeyen 9.000 askeri vardır. Bunlar nefsin arzu ve istekleri olup insanı sürekli

dünyaya meylettirmeye çalışırlar. İnsan, yılan çiyandan, böceklerden kaçtığı gibi bunlardan hemen uzaklaşmalıdır:

5v2 *toğuz biğdür* bu nefsiñ haşerâti
müdâm eyerlüdür bunlaruñ atı

Aldığı ilim, feyz ve ilahi sözlerle nefsini dönüştüren Yûnus, nefsinin arzu ve isteklerinden uzaklaşmış, onu müslüman etmiştir:

46v2 *tağ u taş* oldı bize küllî şeker
toğuz biğ kişi anı her dem öger

on iki biğ (12.000):

Dîvân'da bir yerde Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerin toplamı olarak 12.000 sayısı geçmektedir. Hadis kitapları incelendiğinde özellikle Müslim'in topladığı hadis kitabındaki hadislerin sayısının (tekrarlarıyla birlikte) 12.000 olduğu görülecektir:

150v3 *on iki biğ* hadîsi cem' eyledi muştafâ
unutduñuz anı siz şerhile söz şatarsın

on üç biğ (13.000):

Sadece *Risâletü'n-Nushiyye*'de geçen bir sayıdır. Yûnus, insan ruhunda 13.000 Rahmanî asker bulunduğunu söylemektedir. Ruhun askerleri her zaman için nefsin askerlerinden fazladır. Bunlar, yenilmez askerlerdir ve bunlarla ruhun sıfatları kastedilir. Eğer kişi bu sıfatları elde ederse nefsinin alt etmeyi başarabilir:

5r6 *on üç biğ* er durur rahmânî leşker
5v1 zebûnsuz kimselerdür key erenler

on sekiz biğ (18.000):

On sekiz bin sembolik bir sayıdır ve âlemler 18.000 ile ifade edilir. Tanrı'nın tecellisi olan Akl-ı Küll ile Nefs-i Küll'den dokuz felek meydana gelmiş, bunların dönmesi de dört unsuru oluşturmuştur. Dört unsurla dokuz göğün birleşmesinden ise, üç çocuk (varlık: hayvan + bitki + cansız) vücut bulmuştur ki hepsi 18 eder. Bunlardan her biri Araplardaki son sayı olan binle ifade edilince 18.000 eder. İşte âlemlerin 18.000 sayılışı bu yüzdendir (Gölpınarlı, 2010: 452-453). *Yûnus Emre Dîvânı*'nda bir yerde geçmektedir:

169v3 *on sekiz biğ* 'âlem hâlkı cümlesi bir içinde
kimse yok birden artuğ söylenür dil içinde

otuz biğ (30.000):

Doksan bin sayısı ile bağlantılı olarak *Dîvân*'da 2 beyitte geçmektedir. Rivayete göre Hz. Peygamber, Miraç'ta Allah ile 90.000 söz konuşmuş, bunlardan 30.000'ini halka, 30.000'ini irfan ehline söylemiş, 30.000'ini de gizlemiştir:

132v4 *toğsan biğ hağ kelāmını eyleyicek habībile*

otuz biği sır olıcağ ol vağtin ben andayıdum

169v7 *toğsan biğ hağ kelāmı altmış biği ‘āmm u hāşş*

170r1 *otuz biği hāşşü’l-hāşş ol durur sır içinde*

altmış biğ (60.000):

Miraç’ta Allah ile 90.000 söz konuştuğu söylenen Hz. Peygamber’in, bunlardan herkese (halka ve irfan ehline) söylediği söz sayısının toplamı 60.000 (30.000 + 30.000)’dir:

169v7 *toğsan biğ hağ kelāmı altmış biği ‘āmm u hāşş*

170r1 *otuz biği hāşşü’l-hāşş ol durur sır içinde*

toğsan biğ (90.000):

Dîvân’da 2 yerde geçen doksan bin sayısının Miraç hadisesiyle ilgili olduğu söylenmektedir. Habib sözcüğü “sevilen kimse, sevgili, dost” (Ayverdi, 2011: 1148) anlamına gelir; Hz. Peygamber’e Allah’ın sevgilisi anlamına gelen “Habîbu’llah” denmiştir. Hz. Peygamber’in Miraç’ta Allah ile 90.000 söz konuştuğu, bunlardan 30.000’ini halka, 30.000’ini irfan ehline söylediği, 30.000’ini de gizlediği söylenegelmıştır (Gölpınarlı, 2010: 467):

132v4 *toğsan biğ hağ kelāmını eyleyicek habībile*

otuz biği sır olıcağ ol vağtin ben andayıdum

169v7 *toğsan biğ hağ kelāmı altmış biği ‘āmm u hāşş*

170r1 *otuz biği hāşşü’l-hāşş ol durur sır içinde*

yüz biğ (100.000):

Risâletü’n-Nushiyye’de 6, *Dîvân*’da 37 defa geçmektedir.

Yûnus’a göre bu kısa dünya iki cihan (dünya-ahiret) kadardır. İnsan bu dünyaya çok bağlanırsa bu hayat onun gözüne yüz bin gibi çok büyük bir şey olarak görünür. Bu dünya baki olmadığı için geçici ömrünü ve onun verdiklerini arzu etmemelidir. Çünkü 100.000 melik ve 100.000 sultan bütün mallarını dünyada bırakıp da öyle göçmüşlerdir. Eğer bunlar dost yüzünü görüp ilahi aşkı yaşasalardı, bütün bedensel arzularından ve tüm kazanımlarından vazgeçerlerdi:

4v8 *bu muhtaşar cihân iki cihânca*

dükeli bakarısağ yüz biğ anca

117r6 *isteme ‘ömr-i fânîyi dünya kime kaldı bâkî*

yüz biğ melik yüz biğ sultân rāyigân kodı mülk ü māl

160r1 *yüz biğ melik ü selâfîn dost yüzini göreyidi*

terk edeydi ten tertûbin ‘izzet ü leşker hân u mân

Yûnus, dünyada insanları oyalama ve aldatma aracı olan birçok düşünce olduğunu söyler. Bunların her biri insanın imanından bir şeyler eksiltmeye yöneliktir. Özellikle riyâ askerleri olan 100.000 çeşit bilgi veya düşünce vardır ki ilahi aşk yolundaki kişi bu riyâ askerlerini ancak nefisini öldürmekle yok edebilecektir:

199v2 *yüz biñ riyâ çerisi bilün vardur bu yolda*
nefs öldürmiş er gerek ol çeriyi kırası

Bu dünyada nefislerini Müslüman edemeyen ve Allah'ın yardımına hak kazanamayan kişiler, 100.000 peygamber gelse de şfaat bulmazlar. Hatta Allah ile vuslatı arzu eden gönüller, 100.000 yol açsalar bile eğer Hak nasip etmemişse yine de buna kavuşamayacaklardır:

200r2 *yüz biñ peygam-ber gele hîç şefâ' at olmaya*
vây eger olmazısa Allâh'ıñ 'inâyet
111v6 *güher seven gönüller yüz biñ yol éderise*
haqq'dan naşîb olmasa naşîb olası [degül]

Aşk erleri olan dervişler, aşkları uğruna ellerine taşçı kazması alıp dağları yarmaya çalışan Ferhatlar gibidirler. 100.000 Ferhat (dervişler), vuslat yolunda aşkı için aşkla tüm zorluklara katlanarak engelleri aşmak, nefislerini öldürmek ve olgunlaşmak için varını yoğunu ortaya koyar. Bunlar gibi Yûnus da kendi bedenine isabet edecek 100.000 sıkıntı ve eziyetin ilahi aşk sevgisinden hiçbir şey eksiltmeyeceğini söyler. Onun aşkı, ne 7 cehennem korkusuyla ne de 8 cennetin sevinciyle boy ölçüşebilir. 100.000 huri gelse bile onun ilahi aşkla yağmalanan gönlünü aldatamayacaktır. Yine ilahi aşk öyle bir şeydir ki 100.000 Yûnus gibiyi hırka giyen bir derviş haline getirmiştir:

56v1 *yüz biñ ferhâd külüngini alup kıazar tağlar bünyâdını*
kıayalar kesüp yol éder âb-ı hayât akıtmağa
110r1 *yüz biñ eger cevr ü cefâ uğrarısa şüretüme*
hîç eksilmez şâdılgum cümlesin yur seni sevmek
153r4 *yüz biñ hürî gelürise aldamaya bu cânımı*
'ışkıñ göñlüm yağmaladı senden nice uşanayın
191v5 *ben kıaçan dervîş olam tâ ki aña eş olam*
yüz biñ benüm gibiyi 'ışk hırkı-püş eyledi

Metnimizde yüz bin sayısı ile ilgili diğer kullanımsal özelliklerin bazıları şunlardır: Allah'ın dünyasında 100.000 türlü sevgi vardır. İnsan, bunlardan kendi özüne uyanı kabul etmelidir. Bin yıl boyunca kim Allah'ın vasıflarını saymaya kalksa bir zerrenini bile bitiremez. Çünkü her damlada 100.000 denizle karşılaşacağından bir damlasını bile söyleyemeyecektir.

Hakk'tan canını esirgeyen (nefsinin isteklerinden vazgeçemeyen) kişi, dost katından uzak düşecektir. Bu yüzden Yûnus, 100.000 canı olsa dosta yaklaşmak için hepsini feda etmeyi ister. Bu dünyadaki varlığından vazgeçmek ve nefsini öldürmek için mürşit tarafından terbiye edilmeye, nefsin bağlanmasına ihtiyaç vardır. Cercis gibi yetmiş, hatta bin defa öldürülse bile 100.000 kez tekrar doğacaktır. Çünkü her defasında varılacak makam, Hakk'ta baki olma makamıdır.

Yûnus, özdeşleşmeyi ve vahdet hallerini anlattığı beyitlerde de yüz bin sayısını çokça kullanmıştır. Örneğin yeryüzüne 100.000 türlü insan geldiğini, bunları önce getirip sonra da yok edenin kendisi olduğunu söyler. Yine başka bir yerde bir güneş olup dönmeyi, her zerresinde de 100.000 arş olmayı diler.

Görüldüğü gibi yüz bin sayısı “çokluğun üst sınırı” olarak kullanılmıştır. Her ne kadar ilk bakışta sınırlayıcı bir rakam gibi gözükse de bu sayının çoğu yerde “sayısız, sayılamayak kadar çok” anlamı taşıdığı dikkati çekmektedir.

yüz biş yigirmi dört biş (100.000+24.000= 124.000):

Yüz yirmi dört bin sayısının farklı kullanımınıdır. İki sayının birbirine eklenmesiyle veya sayıların doğrudan sıralanmasıyla oluşturulmuş bir sayıdır (Kaymaz, 2002: 755). Köktürklerde “kırk artukı yiti: 47, otuz artukı dört: 34” (Tekin, 2008: 123) şeklinde örneklerini gördüğümüz sayı sisteminin benzer kullanımınıdır. Sayının bu şekilde kullanımı *Dîvân*'da bir yerde geçmektedir. Peygamberlerden şeriat sahibi olanlarla diğer bir peygamberin şeriatına tabi olanların toplam sayısının 124.000 olduğu (Gölpınarlı, 2010: 465) inancıyla ilgilidir. Metnimizde şu beyitte geçmektedir:

190r2 görgil çalap fazlını yıkmaz 'âşî gönjlini

yüz biş yigirmi dört biş ol tercemân [eyledi]

yüz yigirmi dört biş (124.000):

Yüz yirmi dört bin sayısı sadece *Dîvân*'da bulunmakta ve 2 yerde geçmektedir. Yeryüzüne gönderilen peygamber sayısı konusunda iki rivayetten birisi 124.000 peygamberin gönderildiği şeklindedir. Bunlar, Allah'ın has kulları olup O'nun dinini yaymak için her topluma gönderildiği düşünülen kişilerdir. Bu sayıların geçtiği beyitler şunlardır:

86r6 *bu yüz yigirmi dört biş nebîye*

gece mi'râc gündüz münâcâtuñ var

120r3 *yüz yigirmi dört biş hâşşî dört yüz kırk dört tabâkası*

devlet maķâmında ol gün ulu hânedândayıdum

yüz yetmiş biş (170.000):

Yüz yetmiş bin sayısı *Dîvân*'da sadece bir defa kullanılmıştır. Yûnus, yer-gök yaratılmadan hatta levh ü kalem yazılmadan Yaradan'ın mülkünde onunla birlikte olduğunu 170.000 meleğin karşısında saf bağladığını bildirmektedir. Allah ile vahdet hâlindeyken Yûnus, Cebrail'i de karşısında görür:

132v1 yüz yetmiş bir feriştelere şaf bağlayup durucağız

cebre'li gördüm ol ulu dīvādayıdum

SONUÇ

Risâletü'n-Nushiyye ve *Dīvân*'da geçen sayıları incelediğimiz yukarıdaki çalışmamız göstermektedir ki bu eserlerde en fazla kullanılan sayılar sırasıyla 1, 2, 100.000, 4, 1.000 ve 7 sayılarıdır. Her iki eserde toplam 39 çeşit sayı (iki tekrar ile beraber) kullanılmış, bunlardan 7'si tek sayılardan 31'i ise çift sayılardan oluşmaktadır.

Yûnus Emre metinlerinde “Tek ve Mutlak” varlığı karşılayan 1 ile ayrışmanın ve bölünmenin adı olan 2 haricindeki 1, 2 ve diğer sayısal kullanımlar asıl sayı sıfatı şeklindedir. Az da olsa sayıları belirsizlik, sıra sayı ve üleştirme sayı sıfatı olarak kullanmıştır.

Kullanılan tüm sayıları bir tablo haline getirdiğimizde karşımıza şöyle bir sonuç çıkmaktadır:

Tablo 1. Yûnus Emre Metinlerinde Sayısal Kullanımlar

Sayılar	<i>Risâletü'n-Nushiyye</i>	<i>Dīvân</i>	TOPLAM
1 (bir)	61	325	386
2 (iki)	13	40	53
3 (üç)	2	7	9
4 (dört)	6	33	39
5 (beş)	2	7	9
7 (yedi)	2	24	26
8 (sekiz)	-	6	6
9 (dokuz)	2	2	4
12 (on iki)	1	2	3
14 (on dört)	-	1	1
18 (on sekiz)	-	3	3
32 (otuz iki)	-	1	1
40 (dört on)	-	1	1
40 (kırk)	-	6	6
45 (kırk beş)	-	1	1
50 (elli)	-	2	2
70 (yetmiş)	-	2	2
72 (yetmiş iki)	-	8	8
100 (yüz)	-	4	4
160 (yüz altmış)	-	1	1
300 (üç yüz)	-	2	2
360 (üç yüz altmış)	1	-	1
400 (dört yüz)	-	1	1
444 (dört yüz kırk dört)	-	2	2
707 (yedi yüz yedi)	1	-	1

1.000 (bin)	11	24	35
1.001 (bin bir)	-	2	2
6.666 (altı biş altı yüz altmış altı)	-	1	1
6.700 (altı bin yedi yüz)	-	1	1
9.000 (dokuz bin)	2	-	2
12.000 (on iki bin)	-	1	1
13.000 (on üç bin)	1	-	1
18.000 (on sekiz bin)	-	1	1
60.000 (altmış bin)	-	1	1
90.000 (doksan bin)	-	2	2
100.000 (yüz bin)	6	37	43
124.000 (yüz biş yigirmi dört biş)	-	1	1
124.000 (yüz yirmi dört bin)	-	2	2
170.000 (yüz yetmiş bin)	-	1	1

Yukarıdaki tablo oluşturulurken metinde kullanılan sıra sayı sıfatları ile üleştirme sayı sıfatları dikkate alınmamıştır. Fatih nüshasında sıra sayı sıfatları olarak geçen sözcükler ile bunların ne şekilde geçtiği ve beyit numaraları şunlardır:

evvelki (1.): evvelki kapusunda 148r2.

ilk (1.): ilk yaz güneşi 136v4.

ikinci (2.): ikinci kapusunda 148r3; ikinci nefhanuñ kavli 170v3; ikinci nişanı 164r6; ikincisi 182v6.

üçüncü (3.): üçüncü kapusunda 148r4; üçüncü nefha içinde 170v3; üçüncü nişanı 164v1.

dördüncü (4.): dördüncü kapusunda 148r5; dördüncü nişanı 164v2; dördüncüsü 183r2.

beşinci (5.): beşinci kapusunda 148r6.

altıncı (6.): altıncı kapusunda 148v2.

yedinci (7.): yedinci kapusunda 148v4.

Üleştirme sayı sıfatları ile ilgili metinde az sayıda örnek vardır. Bunlar “birer” ve “bişer” örneklerinde karşımıza çıkmaktadır:

birer (1'er): binmişler birer atı 92r5.

bişer (1.000'er): bişer erleri vardır 4r3, 4r6, 4r9.

Çalışmamızda dikkat çeken hususlardan biri “dört on” ($4 \times 10 = 40$) şeklindeki bir örneğin Eski Türkçedeki sayısal kullanımlara benzer şekilde kullanılmasıdır. Ayrıca “yüz biş yigirmi dört biş” ($100.000 + 24.000 = 124.000$) gibi eklemeli bir kullanım da metnimizin bir yerinde geçmektedir. Burada büyük bir sayıya daha küçük bir sayı eklenerek 124.000 sayısı elde edilmiştir.

Sonuç olarak Yûnus Emre'nin eserlerinde sayıların kullanım çeşitliği ve sıklığı dikkate alındığında normal bir edebî eserden daha fazla sayının kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Sayısal değerlerin Yûnus Emre'nin eserlerinin anlamsal boyutuna katkısı çok büyüktür. Onun kullandığı sayılar esas olarak iki ana kaynağa dayanmaktadır: Birincisi eski Türk inanışlarına ait belli değerler atfedilen sayılar; ikincisi de Hint, Mısır, Mezapotamya, Eski Yunan, İbrani ve Arap kültürünün beslediği İslam dairesine ait sayılar. Metinleri incelendiğinde Arapçayı, Farsçayı, dört kitabı, hadisleri, peygamber kıssalarını, vahdet-i vücûd'u, skolastik felsefeyi, mitolojiyi bildiği anlaşılan Yûnus Emre, sahip olduğu bu ciddi birikimini eserlerinde kullandığı sayısal değerlerle de yansıtmıştır. Yûnus Emre için sayılar tıpkı Pythagorasçılar, Neo-Platonistler ve İhvan-ı Safâ'da olduğu gibi mutlak varlık olan yaratıcıyı ve evreni anlamının bir anahtarı konumundadır. Onun metinlerinde kullanılan sayısal metaforların karşılıklarının ve anlamsal değerlerin bilinmesi Yûnus'un eserlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bir edebi eserde bu kadar çok sayının kullanılması Yûnus'un eğitim, bilgi ve zekâ seviyesinin yüksekliğinin bir sonucudur.

KAYNAKLAR

- ABELSON, Joshua (2012); *Yahûdî Mistisizmi'ne Giriş: Kabbalah*, (Çev. Cengiz Erengil), İstanbul: Ayna Yayınevi.
- ARSLAN, Ahmet (2010); *İlkçağ Felsefe Tarihi - Plotinos, Yeni Platonculuk ve Erken Dönem Hristiyan Felsefesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AYAN, Hüseyin (1994); "Yunus Emre'de Sayıların Sırrı", *Yunus Emre, Dünya Sevgi Yılı Kongresi ve Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, s. 17-31, Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat Ve Turizm Vakfı Yayınları.
- AYVERDİ, İlhan (2011); *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı.
- BABACAN, Vasfi (2017); *Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Dîvân'ı: (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- BAL, Metin (2009); "Roma'da Yeni Platonculuğun Kurucusu Plotinus ve Öğretisi", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Ankara: S. 50.
- CORRY, Leo (2017); *Sayıların Kısa Tarihi*, (Çev. Özlem Kesici), İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- ÇETİNKAYA, Bayram Ali (2008); *Sayıların Gizemi ve Tasavvufun Dinamikleri –İhvân-ı Safâ Modeli*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- ÇUKURLU, Talip (2010); "Sayılar ve Yunus Emre", *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri*, Eskişehir: s. 165-179.
- DURBİLMEZ, Bayram (2009); "Türk Kültüründe ve Fütüvvet-nâmelerde Dört Sayısı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 52, s. 71-86.
- EI-HAKÎM, Suad (2005); *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- ERASLAN, Kemal (2012); *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (2010); *Yûnus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- GÜVENÇ, Ahmet Özgür (2009); “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 41, Erzurum, s. 85-97.
- KAYAER, Aydın (2010); *Yûnus Emre'nin Dünyasında İnsan-Allah İlişkisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- KAYMAZ, Zeki (2002); “Türklerde Sayı Sistemleri”, *Türkler*, C. 3, s. 419-426, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- KÜÇÜK, Osman Nuri (2009); “İbnü'l Arabî Düşüncesinde Varlığın Tasavvufî Yorumunun Sayı Metafizikine Uzanan Yansımaları”, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)*, S. 23, s. 373-411.
- KÖK, Abdullah (2008); “Doğu Türkçesi İlk Kur'an Çevirilerinde Türlü 'Cehennemler' Üzerine”, *VI. Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, 20-25 Ekim 2008, Ankara, TDK 1067/III, 2919-2950.
- KÖK, Abdullah (2009); “Türkçe İlk Kur'an Çevirilerinde Türlü Cennetler Üzerine”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 181, s. 181-212.
- NASR, Seyyid Hüseyin (1991); *İslâm'da Bilim ve Medeniyet*, (Çev. Nabi Avcı-Kasım Turhan-Ahmet Ünal), İstanbul: İnsan Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin (1994); *Türk Mitolojisi II*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- PALA, İskender (2009); *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- SCHIMMEL, Annemarie (2011); *Sayıların Gizemi*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- SCHIMMEL, Annemarie (2004); *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- TATÇI, Mustafa (2007); “Bu yolda acâib çok, Yûnus Emre'nin Bir Şiirinin Yorumu”, *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall.
- TEKİN, Talat (2008); *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TOPALOĞLU, Bekir (1993); “Cehennem”, *İslam Ansiklopedisi 7. cilt*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- USLUER, Fatih (2009); *Hurufîlik*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- WEBER, Alfred (1998); *Felsefe Tarihi*, (Çev. H. Vehbi Eralp), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- YAVUZ, Yusuf Şevki ve Abdurrahman ÇETİN (1993); “Ayet”, *İslam Ansiklopedisi 4. Cilt*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- YILMAZ, Ebru Burcu (2011); “Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bilig*, Kış, S. 56.